

ÇALKANTILI ZAMANLARDA BARIŞ İNŞASI

ORTA DOĞU, KUZEY VE SAHRA ALTI AFRIKA'DA TÜRKİYE'NİN ROLÜ

Spyros A. Sofos

LSE Orta Doğu Merkezi

The Middle East Centre (LSE Orta Doğu Merkezi) builds on LSE's long engagement with the Middle East and provides a central hub for the wide range of research on the region carried out at LSE.

The Middle East Centre aims to enhance understanding and develop rigorous research on the societies, economies, politics and international relations of the region. The Centre promotes both specialised knowledge and public understanding of this crucial area and has outstanding strengths in interdisciplinary research and in regional expertise. As one of the world's leading social science institutions, LSE comprises departments covering all branches of the social sciences. The Middle East Centre harnesses this expertise to promote innovative research and training on the region.

Çalkantılı Zamanlarda Barış İnşası: Orta Doğu, Kuzey ve Sahra Altı Afrika'da Türkiye'nin Rolü

Spyros A. Sofos

Yazar Hakkında

Spyros Sofos, LSE Orta Doğu Merkezi'nde araştırmacıdır. Güneydoğu Avrupa ve Orta Doğu'da çatışma, kutuplaşma, milliyetçilik ve popülizm üzerine araştırmalar yaptı. En son kitabı *Turkish Politics and The People: Mass Mobilization and Populism* (Edinburgh University Press, 2022) dir. Ayrıca *Islam in Europe: Public Spaces and Civic Networks* (Palgrave Macmillan 2013), *Tormented by History: Nationalism in Greece and Turkey* (Oxford UP 2008) [Tarihin Cenderesinde: Türk ve Yunan Milliyetçiliği (İstanbul Bilgi Üniv. Yayınları 2013)] ve *Nation and Identity in Contemporary Europe* (Routledge 1996) kitaplarının ortak yazarlarından.

Rapor Özeti

Son on yıl içerisinde, Türkiye Ortadoğu, Kuzey ve Sahra Altı Afrika'da önemli bir aktör olarak ortaya çıktı. Bu büyük oranda kalkınma ve barış inşası alanındaki hamleleri ve bu bölgelerdeki kültürel ve ticari faaliyetleri sayesinde mümkün oldu. Türkiye'nin çabaları hem iç siyasetteki hem de uluslararası arenadaki gelişmelere göre değişkenlik gösterdi, ancak bölgedeki kalkınma ve barış inşa alanında varlık gösteren diğer yükselişte olan güçler arasında kendini büyük hedefleri olan yeni bir ana aktör olarak ortaya koymasına yardımcı oldu.

Bu rapor ilgili kurumlar tarafından yayımlanan resmi belgelerin kapsamlı bir analizine dayanmaktadır. Bunların arasında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİYANET), ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) gelmektedir. Ek olarak basın taraması ve politika yapıcılar, diplomatlar (çoğu gizlilik şartı ile yürütülmüş olmak üzere), ve dış politika, barış inşası ve kalkınma uzmanları ile yapılan mülakatlara dayanmaktadır. Rapor, Türkiye'nin siyasi lider kadrosu ve politika üreticilerinin barış inşa süreçleri konusundaki tutum ve bakış açıları, kavramsallaştırma ve uygulamalarının arka planda yatan sebep ve ana motivasyonları ile son olarak ileriye yönelik olası gelişmeleri ele almaktadır.

Yazarlar: Spyros A. Sofos

Seri Editörü: Mateja Peter

Yönetici Editör: Mia Furlong

PeaceRep: The Peace and Conflict Resolution Evidence Platform (Barış ve Çatışma Çözümü Kanıt Platformu)

School of Law

Old College

The University of Edinburgh

South Bridge

Edinburgh

EH8 9YL

Tel. +44 (0)131 651 4566

Fax. +44 (0)131 650 2005

E-mail: peacerep@ed.ac.uk

PeaceRep.org

Twitter: @Peace_Rep_

Facebook: <https://www.facebook.com/PeaceRepResearch>

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/peacerep/>

Instagram: https://www.instagram.com/peace_rep_/

Bu araştırma, gelişmekte olan ülkelerin yararına Birleşik Krallık Dışişleri, Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi (FCDO), Birleşik Krallık Yardımı (UK Aid) tarafından finanse edilen Barış ve Çatışma Çözümü Kanıt Platformu'nun (PeaceRep) bir çıktısıdır. Bu yayında yer alan bilgi ve görüşler yazarlarına aittir. Raporun içeriği FCDO'nun görüşlerini oluşturmaz. Bu çalışmanın herhangi bir şekilde kullanılması, yazarları ve Barış ve Çatışma Çözümü Kanıt Platformu'nu kaynak göstermek suretiyle yapılabilir.

Ahmet Sözen ve Zenonas Tziarras'a bu raporun önceki versiyonlarına ilişkin yorumları için teşekkür ederiz. Yazar ayrıca bu projeye verdikleri destek için Edinburgh Hukuk Okulu'na da müteşekkirdir.

Yazar hakkında: The Global Transitions series looks at fragmentations in the global order and how these impact peace and transition settlements. It explores why and how different third-party actors – state, intergovernmental, and non-governmental – intervene in conflicts, and how they see themselves contributing to reduction of conflict and risks of conflict relapse. The series critically assesses the growth and diversification of global and regional responses to contemporary conflicts. It also asks how local actors are navigating this multiplicity of mediators and peacebuilders and how this is shaping conflict outcomes and post-conflict governance.

Kapak görselleri: Tüm görseller telif hakkına tabi olabilir. ©2022

Temel Bulgu

2003 yılında Adalet ve Kalkınma Partisinin (AKP) barış inşası alanını Türkiye'nin sınırlar ötesinde ve yakın çevresini de aşan, kendi çıkarları doğrultusunda etkili bir aktör olmasına yardımcı olacak bir araç olarak tanımlamasıyla beraber Türkiye'nin uluslararası barış inşa süreçlerine atfettiği önem arttı. Belirtilen dönemde Türkiye'nin temel amacı bir köprü görevi üstlenerek, medeniyetler arası diyalog ve arabuluculuk çabaları dahilinde, Orta Doğu, Kuzey ve Sahra Altı Afrika'da kalkınma ve barış inşası faaliyetlerine ağırlık verip aynı zamanda bu bölgelere kültürel ve ticari anlamda nüfuz etmek olarak ifade edildi. Son yirmi yılda Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu veya katılım sağladığı barış inşa süreçlerine odaklanan bu çalışmada aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

- Türkiye'nin söz konusu bölgelerde yıkıcı bir sömürge tarihinin mirasçısı olmaması ortaklık kurma ve barışı inşa etme projelerine dahil olmasına ve etkili bir sömürge karşıtı söylem kullanarak konvansiyonel Batılı barış inşa ve kalkınma projelerinin koşullu yaklaşımlarından arınmış bir şekilde müdahil olmasına yardımcı oldu. Bu aynı zamanda kıtada Çin'in yürütmekte olduğu yaklaşımla örtüşmektedir.
- Son on yılda Türkiye'nin barış inşası ve daha geniş anlamda dış politikasındaki radikal değişiklik, bir dizi küresel sistemik dönüşümden kaynaklanmıştır. Örneğin ABD'nin daha az aktif rol alması, Rusya'nın revizyonist bir güç ve Çin'in küresel bazda önemli bir kalkınma aktörü olarak ortaya çıkması, bölgesel güç dengelerinde yeniden yapılanmalar (Arap Baharı, Müslüman Kardeşler'e yönelik tutumlarından kaynaklı Suudi Arabistan/BAE - Türkiye ve Katar karşıtlığı) gibi. Aynı zamanda Türkiye iç siyasette bazı zorluklar da (2013 Gezi protestoları ve 2016 darbe girişimi gibi) yaşamıştır.
- Bugünün güncel politika tercihleri, büyük ölçüde "içerideki" rejime olan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Bu, devleti sınırların ötesinde angajmana karşı tarihsel isteksizliğini yeniden düşünmeye sevk etti. Aynı zamanda, bazı küresel ve bölgesel dönüşümler sayesinde Türkiye, ABD ve AB kaynaklı baskılarla kısıtlanmadan kendi gücünü yakın çevresinde ve aynı zamanda Doğu ve Batı Afrika gibi daha uzak coğrafyalara yansıtabildi.
- Türkiye'nin barışı tesis etme arzusu, ülkenin yeni başkanlık sisteminin "tek adam yönetimi" tarafından giderek daha fazla şekilleniyor.
- Türkiye'nin kalkınma ve barışı inşa etme kurumları ülkenin dış politika mimarisinin bir parçası olarak yeterince konsolide olamamış ve kalkınma, kurumsallaşma ve barışı inşa etme politikalarında uzun vadeli vizyon ve tutarlılık sergileyememiştir.
- Barışı inşa etme girişimleri liberal barışı inşa etme geleneğinin temel unsurları olarak sayılan çatışma dönüşümü, diyalog ve karşılıklı güven tesis etmek yerine daha fazla işlemsel, güç odaklı ve dengesiz bir şekil almıştır.

Türkiye'nin Somali, Libya ve Suriye'nin yanı sıra daha geniş olarak Doğu ve Batı Afrika'daki varlığına yakından bakıldığında bazı önemli noktalar tespit etmek mümkündür:

- Türkiye'nin barış inşası stratejisi, farklı örgüt ve devlet kurumları vasıtasıyla koordinasyonsuz olarak faaliyet gösterdiğinden, hem "liberal" hem de "liberal olmayan" barış inşa araçlarından yararlanmıştır.
- Türkiye'nin çatışma süreçlerinde üstlendiği rol, yumuşak gücün yanı sıra, giderek daha fazla şiddet içeren, askeri ve kapsayıcı olmayan yöntemlerin kullanımıyla karakterize ediliyor.
- Türkiye'nin vurgusu, kalıcı bir barışın tesis edilmesinden ziyade çatışma durumunun kontrol altına alınmasıdır. Türkiye'nin Somali'de ve Kuzey Suriye'de yönettiği bölgelerde barış inşası modeline incelediğimizde yerel katılıma az da olsa yer verdiğini görmek mümkün. Ancak hâkim olan yöntem daha çok askeri ve güvenlik kuvvetlerinin eğitime dayanmaktadır. Ayrıca, devletle bağları olan Türk girişimcilere fayda sağlayan ancak ihtiyaç sahibi olan yerel toplumların kalkınmasına faydası olmayan büyük altyapı çalışmalarını da içermektedir.
- Türkiye'nin çatışma durumlarına katılımı genellikle tarafdırdır ve çoğu zaman çatışan farklı görüşlere sebep olmaktadır. Bilgi transferi projeleri (özellikle yabancı askeri ve güvenlik güçlerinin eğitimi) ve teknik yardım, bölgede kurumsal bölünmeye ve Türk desteği ve teknik bilgi alanlar üzerinde askeri, siyasi ve ekonomik bağımlılığın gelişmesine sebebiyet vermektedir.
- Türkiye'nin yakın çevresinde yaptığı barış inşası çalışmaları o ülkelerdeki siyasi gelişmeler üzerinde söz sahibi olmasına ve Türkiye'nin mevcut revizyonist dış politika gündemini ilerletmesine hız kazandırıyor.
- Ankara, Batılı müttefiklerinin desteklediği çok taraflı girişimlerde ortak olma potansiyeline sahiptir. Üstelik, bir çok Avrupa ülkesinin olduğu gibi bir sömürgecilik tarihi olmadığından daha temiz bir sayfa açma şansına sahip. Bu nedenle, belirli koşullar altında değerli bir ortak olabilir.

Öneriler

Çabalar şu hedeflere yönelik olmalıdır:

- Demokratikleşmeyi teşvik etmeye paralel olarak Türkiye ile diyalogu geliştirmek.
- Türkiye'yi aşamalı olarak Batılı kurumlarla yeniden daha yakın entegrasyona ve ortak güvenlik ve barış amaçlı çok taraflı girişimlere dahil olmaya teşvik etmek. Böylece Türk politikalarının mevcut çatışmalı yaklaşımının karşılıklı anlayış ve işbirliğine dönüştürülmesi mümkün olabilir.

Giriş

Son on yıl içerisinde, Türkiye Ortadoğu, Kuzey ve Sahra Altı Afrika'da önemli bir aktör olarak ortaya çıktı. Bu büyük oranda kalkınma ve barış inşası alanındaki hamleleri ve bu bölgelerdeki kültürel ve ticari faaliyetleri sayesinde mümkün oldu. Türkiye'nin çabaları hem iç siyasetteki hem de uluslararası arenadaki gelişmelere göre değişkenlik gösterdi, ancak bölgedeki kalkınma ve barış inşa alanında varlık gösteren diğer yükselişte olan güçler arasında kendini büyük hedefleri olan yeni bir ana aktör olarak ortaya koymasına yardımcı oldu.

Türkiye'nin 1990'lara kadar, 1970'lerdeki Kıbrıs harekâtı dışında, barış inşası alanındaki diğer tek girişimi 1980'lerde İran ve Irak arasındaki arabuluculuk çabası olmuştur. Türkiye'nin her iki komşu ülke ile sınırdaş olması ve bu ülkelerde büyük oranda Kürt azınlığın yaşaması sebebiyle, bu girişim daha kısıtlı ve konvansiyonel güvenlikçi bir çerçeveye dayanıyordu. Ayrıca bu dönemde Türk dış politikası içe dönük bir karaktere sahip olup, hakim olan milli güvenlik anlayışı ülkenin sınırlarının korunmasıyla tanımlanıyordu.

Türk hükümetlerinin barış inşa çabalarının ülkenin uluslararası varlık ve statüsünü geliştirmek adına faydalı olabileceğini vurgulayarak daha proaktif bir strateji geliştirmesi 1990'lara dayanıyor. Bu yönde Türkiye'nin ilk adımları 1990'larda Somali ve Balkanlarda Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO önderliğinde yürütülen çok taraflı barış operasyonlarına dahil olmak oldu. Avrupa Birliğine üyelik sürecine paralel olarak Mesut Yılmaz hükümeti Türkiye'nin uluslararası kimliğini Avrupa-Atlantik mimarisinin önemli bir müttefiki olmaktan küresel çapta öne çıkan yapıcı bir aktör olma yolunda yeniden tanımlamak için adımlar attı.

Bu dönüşüm sürecinde Ankara kalkınma ve barış inşa politikalarına, en azından teoride, önem veren, çok taraflı bir dış politika çerçevesi geliştirdi. Bu politika değişikliği Yılmaz koalisyonunu takiben seçilerek göreve gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) tarafından konsolide edildi. Türkiye 2003 yılında "Afrika ile Ticari ve Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi"ni uygulamaya koymuştur. Bunun, Türkiye'nin Ortadoğu, Kuzey ve Sahra Altı Afrika'da önemli bir aktör olarak ortaya çıkma hevesinin ilk işaretlerinden olduğu söylenebilir. Bu büyük oranda Türkiye'nin kalkınma ve barış inşa alanındaki faaliyetlere önem vermesi ve söz konusu bölgelere kültürel ve ticari olarak nüfuz etmesinden kaynaklanmıştır. Ancak Türkiye'nin barış inşası ve kalkınma stratejisinin altında yatan net bir yol haritası belirlemek zordur. Bunun sebepleri arasında Türkiye'nin bu alanda nispeten yeni bir aktör olması ve aynı zamanda iç, bölgesel ve uluslararası alanlarda ortaya çıkan değişkenlikler nedeniyle stratejinin sürekli olarak karar vericiler tarafından gözden geçirilmesi gibi faktörleri sayabiliriz.

Bu rapor ilgili kurumlar tarafından yayımlanan resmi belgelerin kapsamlı bir analizine dayanmaktadır. Bunların arasında Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİYANET), ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) gelmektedir. Ek olarak basın taraması ve politika yapıcılar, diplomatlar (çoğu gizlilik şartı ile yürütülmüş olmak üzere), ve dış politika, barış inşası ve kalkınma uzmanları ile yapılan mülakatlara dayanmaktadır. Rapor, Türkiye'nin siyasi lider kadrosu ve politika üreticilerinin barış inşa süreçleri konusundaki tutum ve bakış açıları, kavramsallaştırma ve uygulamalarının arka planda yatan sebep ve ana motivasyonları ile son olarak ileriye yönelik olası gelişmeleri ele almaktadır.

Rapor İçeriği ve Yapısı

Bu raporun hazırlanışında 2021 yılında tamamlanan on iki görüşmeden yararlandım. Mülakatlara katılanlar arasında iki emekli diplomat, iki muvazzaf diplomat, iki Dışışleri Bakanlığı yetkilisi, bir TİKA yetkilisi, bir DİYANET ve bir eski Türkiye Maarif Vakfı çalışanı ile üç akademik dış politika yorumcusu vardı.

Birinci bölümde Türkiye'nin bölgesel ve küresel alanlarda güçlü bir aktör olma arzusunun ortaya çıkış sebepleri ve barış inşa konusundaki ilk adımlarını irdeliyorum. Barış inşa ve insani yardım diplomasisinin, Türkiye'nin uluslararası faaliyetlere katılımına katkı sağlayacak unsurlar olarak benimsenmesini tetikleyen faktörleri inceledikten sonra, uluslararası yönelimindeki son dönemlerde artan değişimleri haritalandırıyorum. AB üyeliğinin öncelik taşıdığı bir dönemden başlayarak çok yönlü, barış inşa etme süreçlerine önem veren ve Avrupa'nın dışında başka bölgelerle ilişkiler geliştirmeye yönelen Türkiye'nin dış politika gelişimini izliyorum.

İkinci bölümde dikkatimi Türkiye'nin son on yıldaki barış tesis etme faaliyetlerine yönel-tiyorum. Türkiye'nin yöneticilerinin barış inşası anlayışı ve metodolojilerinin dönüşmesini sağlayan ve böylece Türkiye'nin dış politikadaki yeni oryantasyonunun önünü açan uluslararası ve yerel ortamı tespit ediyorum. Türkiye'nin MENA ve Sahra Altı Afrika'daki angajmanının ana hatlarını çizdikten sonra, barış inşası angajmanının ikinci aşamasının altında yatan eğilimlere ve özelliklere genel bir bakış sunuyorum. Barış inşa etme girişimleri, kendi içinde değişim geçirmiş olan AKP'nin Türkiye'nin Avrupalı müttefikleriyle olduğu kadar Ortadoğulu rakipleri, revizyonist bir Rusya ve iddialı bir Çin ile rekabet halinde olmasından etkileniyor ve şekilleniyor.

Üçüncü bölüm Türkiye'nin son on yılda gerçekleştirdiği barış inşa stratejisi ve faaliyetlerindeki dönüşümün Türkiye'nin bölgesel ve küresel sistemdeki konumunu, geliştirdiği ittifaklar ve ortaklıklar, ve girişimlerinin etkinliğine nasıl etki yaptığı üzerine odaklanmakta ve gelecek için bazı öneriler sunmaktadır.

1. Bölüm: Türkiye'nin Barış İnşasına Katılımı – İlk Adımlar

Kısa tarihçe ve Metodoloji

PBarış inşası farklı alanlarda yapılabilecek iyileştirici müdahaleleri kapsayan esnek ve geniş kapsamlı bir terimdir. Bunların arasında fiziksel ve kurumsal istikrarsızlığın giderilmesi, insani güvensizliğe, yoksulluğa, güven eksikliğine ve sosyal adalet sorunlarına karşı çözüm üretimi, milliyetçilik veya mezhepçilikle mücadele, ekonomik durgunluk ve çevresel zorluklarla mücadele, altyapı düzenlemesi, bilgi birikiminin aktarılması ve toplulukların güçlendirilmesi gibi girişimler vardır. Barışın inşası süreçleri sert (askeri) güç ve yumuşak güç (ikna etme ve diyalog ile gerçekleşmek üzere) kullanımını gerektirebilir. Yukarıdan aşağıya veya tam tersine yerelden gelen süreçlerden geçebilir; daha dar bir bakış açısı ile eril karşılaşmalar, çatışma veya müzakereler gibi, süreçler üzerinde durabilir veya kapsamlı ve çatışmaları cinsiyet siyaseti perspektifinden ele alan, kadınların ve erkeklerin çatışmalardan etkilenen toplumların dönüştürülmelerine yaptıkları farklı katkıları değerlendirebilir. Barış inşa girişimlerinin hedefleri ve kapsayıcılığını değerlendirerek uzmanlar en az dört farklı kuşak veya müdahale paradigması tespit etmişlerdir (örneğin Carey 2020). Yakın zamana kadar, barış inşası alanında gelişen tartışmalar, liberal barış inşasının—genellikle demokrasinin, hukukun üstünlüğünün ve iyi yönetişimin, insan haklarının yanı sıra ekonomik reformun (ve çoğu zaman özelleştirmenin) teşvik edilmesi olarak tanımlanan süreçlerin iyileştirmenin veya radikal bir şekilde derinleştirmenin yolları etrafında dönyordu. Liberal barışın temelinde, kalkınma ve güvenlik önceliklerinin bulanıklaşması ve yakınlaşması yatmaktadır ve bu durum, daha önce birbirinden farklı iki politika alanını ve farklı bir dizi aktör ve kurumu bir araya getirmektedir. Bu dinamik, toplumları liberal normlara ve Batılı beklentilere uyacak şekilde dönüştürür.

Uluslararası sistemsel değişiklikler nedeniyle, liberalizm ve liberal barış inşasının normatif varsayımlarını paylaşmayan yeni güçler için bir alan ortaya çıkmış ve bu da istikrarsızlık, bölgesel çatışmalar ve rekabet için verimli bir zemin sağlamıştır. Bu bağlamda, Rusya, Çin, Türkiye veya zengin Körfez ülkeleri gibi ortaya çıkan güçler bölgesel istikrarsızlığı körüklemeye daha aktif hala geldi. Aynı zamanda, liberal barışla bağlantılı olanlardan belirgin şekilde farklı ilkeler, metodolojiler ve sonuçlara dayanan barış yapma vizyonlarını deneyen ve destekleyen barış inşacı güçler olarak daha aktif rol üstlendiler.

Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye

Türkiye'nin barış yapma sürecine katılımı nispeten yeni bir gelişmedir. 1990'lardan önce ve 1970'lerde Kıbrıs'a yapılan Türk müdahalesi (bir barış inşası ve nihayetinde bir devlet inşa operasyonu olarak sunulan ve kısmen Türkiye'nin kuzey Suriye'deki varlığı için bir model olarak hizmet eden) dışında, ülkenin diğer tek angajmanı 1980'lerde İran ve Irak arasındaki arabuluculuk çabaları olmuştur. Ancak bu girişim gerilimi azaltma hedefinin ötesinde bir amaçtan yoksun olduğu için sınırlıydı. Türkiye hem İran hem Irak ile sınırdaş olduğu ve üçünde de önemli oranda Kürt azınlığı yaşadığı için konvansiyonel güvenlik ve istikrar endişeleri ile hareket etmişti. Türkiye'nin ihtiyatlılığı, büyük ölçüde, dış politikasının içe dönük karakterinden ve devlet yapısının sınır güvenliğiyle ulusal güvenliği güçlü bir şekilde ilişkilendirmesinden kaynaklanıyordu. 1990'lara kadar Türkiye'nin dış politikası, ulusal çıkarlara, yani devletin sınırlarının kutsallığına ve ağırlıklı olarak Batılı

bir dış politika yöneliminin sürdürülmesine odaklanan bir istikrar biçimine öncelik verdi (Aydın, 2000). Bu dönemde küçük ve orta ölçekli ülkelerin dış politikaları, uluslararası sistemin iki kutuplu doğasını yansıtıyor ve bu da onlara kendi dış politikalarını bağımsız olarak geliştirmeleri için çok az alan bırakıyordu (Balta ve Özel, 2021, s.539). Bu bağlamda, Türkiye, güvenliğini ve uluslararası statüsünü geliştirmenin en iyi yolu olarak çok taraflı kilit Batılı kuruluşlara katılmayı belirledi (Aydın, 2000).

1985 yılında Türkiye, başta Sahel'deki Müslüman ülkelere olmak üzere 10 milyon dolarlık gıda yardımı yaparak gelişmekte olan bir ülke için eşi görülmemiş bir adım attı. Türkiye'nin 1993 yılında UNOSOM II'ye (Somali'deki BM misyonu) askeri ve sivil katılımı dışında, Sahel'e yardım sağlanması büyük ölçüde bir istisnaydı çünkü, en azından 20. yüzyılın başlangıcına kadar, Afrika kıtasıyla daha derin ve kalıcı bir angajmanı bulunmuyordu.

Ülkenin dış ve barış inşası politikası daha sonra Sovyet sonrası alana odaklandı. Sovyetler Birliği'nin dağılması, Türkiye'nin Avrupa-Atlantik ortakları karşısında jeostratejik önemini baltalama potansiyeline sahipti. Ancak, Kafkasya ve Avrasya hinterlandında ortaya çıkan yeni bağımsız altı Türk cumhuriyeti fırsatlar sundu. Bu devletler, yeniden yapılandırılmış uluslararası sistemde kendilerine yer arıyorlardı. Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ülkenin siyasi ve ekonomik liderliğinin bir parçası ile birlikte, yeni Sovyet sonrası devletlerle etnik ve kültürel akrabalık bağlarından yararlanarak, yakın askeri ve ekonomik ilişkiler geliştirmek için Türkiye'yi dışa dönük bir 'ticaret ortağı' olarak yeniden şekillendirmeye çalıştı. Türkiye ayrıca devlet inşası ve ekonomik yeniden yapılanma konularında teknik yardım da sundu. Ülkenin sınırlı mali kaynaklarına, Rusya'nın temkinliliğine ve otokratik Orta Asya liderlerinin (mütevazı ama umut verici ekonomik başarıları ve vesayet demokrasisi sistemiyle) Türk yol haritasını takip etme konusundaki tereddütlerine rağmen, Türkiye bir model olma arzusundan vazgeçmedi ve bölgede 'dürüst arabulucu' rolünü üstlendi (Oniş, 2001). 1999 AGİT İstanbul zirvesinden sonra Ankara, bölgenin toprak anlaşmazlıklarını çözmek ve barış ve istikrarı sağlamak için bir Kafkas İstikrar Paketi kurulmasını önerdi. Girişim Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan tarafından olumlu karşılandı. Ancak, Azerbaycan kendi katılımının ön koşulu olarak Ermenistan tarafından işgal altında olan toprakların geri verilmesinde ısrar ettiği için bu girişim ilerlemedi. İki tarafa karşı dengeli bir yaklaşım geliştirmek yerine, Türk diplomasisi, kimlik temelli barış inşası angajmanının dinamikleri nedeniyle kısıtlı kaldı (Torbakov, 2005). Bu, farklı şekil ve biçimler olsa da, bugüne kadar Türkiye'nin barışı inşa etme ve kalkınma yardım stratejisinin belirlenmesinde yinelenen bir unsur olmuştur. 1990'ların ortalarında, kimlik ve tarih gibi faktörler, Türkiye'nin barış inşası alanındaki girişimlerinde önemli bir rol oynadı; Balkanlar'daki çatışmalar nedeniyle Türkiye, bölgedeki Müslümanların yaşadığı ülkelerin yeniden inşasını desteklemek için insani yardım sağlanmasına yönelik çabalara ağırlık verdi. Türkiye, NATO çatısı altında çok taraflı barışı koruma ve askeri harekâtlara katıldı. Bosna Hersek, Kosova ve Arnavutluk'un yeniden inşası çabalarına katıldı. Türkiye'nin perspektifinden bakıldığında, çatışmalar ülkeye daha yakındı ve savaşlar ülkeyle derin bağları olan Balkan Müslüman nüfuslarını hedef aldığından, yerleşik kimlik odaklı barış inşa modeline uyuyordu. Gerçekten de birçok Türk vatandaşı bu bölgelerden geliyordu ve sadece soyut dini bağları değil, aynı zamanda aktif akrabalık bağları da vardı. İnsani yardım sağlanması için benzeri görülmemiş bir sivil toplum seferberliğine de yol açan bu yakınlık oldu. Bu, devlet yardımının dışında ve sivil toplum alanında barış inşası biçimlerinin ve insani altyapının geliştirilmesinin temellerini attı.

Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı Yeniden Keşfetmek

Bu deneyim, Türkiye'yi bir 'bölgesel güç' statüsüne yükseltmemiş veya başlangıçta öngörülen sonuçları doğurmamış olabilir. Ancak, ticari ve siyasi ittifaklar açısından Balkanlar'da ve Asya'nın Türk hinterlandında Türkiye'nin önünü açması nedeniyle siyasi ve ekonomik çıkarlarını geliştirmesine katkıda bulundu. Bu, Türkiye'ye hem işbirliği yaptığı ülkeler hem de mevcut müttefikleri arasında bir statü kazandırdı (Barnett, 2011). Dış politika ve ekonomik faydaları dikkate alan Yılmaz koalisyon hükümeti, Türkiye'nin uluslararası varlığını ve itibarını güçlendirmenin bir yolu olarak barış inşasını benimseyen daha proaktif bir strateji tasarlamaya karar verdi. Bunu, o zamana kadar alanı tekelleştirmiş olan başlıca NATO ve Avrupa Birliği müttefikleriyle birlikte barış inşasına Türkiye'nin bağlılığını göstererek yaptı. Türkiye'nin Dışişleri bakanı İsmail Cem, kalkınma ve barış inşasının, en azından teorik olarak, önem kazandığı çok boyutlu bir dış politika çerçevesinin gelişimine katkı sağladı. 1998 'Afrika'ya Açılım Eylem Planı' bu yeni eğilimi ifade eden kilit politika girişimlerinden biriydi. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının ilk döneminde Ahmet Davutoğlu, başbakan dış politika danışmanlığı döneminde, Türk dış politikasını yeniden formüle ederek, barışın inşasını, Türkiye'nin sınırlarının ötesinde ve yakın çevresinde ülkenin milli çıkarlarının korunması ve potansiyel etkisi yükselen bir aktöre dönüşmesi doğrultusunda bir araç olarak revize etti. Davutoğlu, Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu (2001) isimli çalışmasında Yeni Osmanlılar'ın (zamanın neo-Osmanlı hareketi) nostaljik söylemini jeopolitik bir doktrine dönüştürdü. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyanın ve uzun tarihinin ona çok boyutlu bir dış politika gerektiren bir 'stratejik derinlik' sunduğunu savundu. Buna göre, Türkiye'nin "yakın uzağı", ilk etapta, Osmanlı İmparatorluğu'nun en güçlü olduğu döneminde üzerinde hakimiyet kurmayı başardığı bölgelere kadar uzanıyordu.

Davutoğlu, Türkiye'nin bu yeni yönelimini AB üyelik süreciyle ilişkilendirerek savunurken, Asya'da hareket kabiliyeti kazanmanın AB ile şansını artırmanın tek yolu olduğunu belirtti (Öniş ve Yılmaz, 2009, s.9). Türkiye'nin yeni dış ve barış inşası politikası yönelimi, ülkenin AB ile İslam dünyasını birbirine bağlayan bir köprü haline gelmesini sağlamanın yolu olarak sunuldu (Kılınç, 2009). Türkiye, savunduğu 'stratejik derinliği'ni geliştirerek, 2005 yılında Birleşmiş Milletler'in (BM) 59. Genel Kurulu'nda İspanya ile birlikte 'Medeniyetler İttifakı'nın sponsorluğunu üstlendi (Balcı ve Miş, 2008). Ayrıca, Türkiye'nin bir arabulucu olarak tanımlanmasına ve ülkenin çok sayıda coğrafi alanda aktif diplomatik katılımına dayanarak, Ankara ve Helsinki, bir çok devlet ve BM'nin yanı sıra arabuluculuk kapasitelerini geliştirmek için çalışan bölgesel ve uluslararası kuruluşlar ve ajanslardan oluşan bir grup olan Arabuluculuk Dostları/Temas Grupları'nın kurulmasına öncülük etti.

Barışı sağlamaya yönelik daha somut adımlar açısından, Türkiye, İkinci Körfez Savaşı'nın ardından çatışmaları önlemek amacıyla 2003 yılında Irak'ın komşularını İstanbul'da bir araya getirdi. Hükümet, bilinenin aksine (Murinson, 2007), Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Taha Yasin Ramazan'ı gizlice toplantıya çağırarak ona Irak için bir 'siyasi yeniden yapılanma' planı sunmasına rağmen kendisi bunu daha sonra reddetti. 2008'de Ankara, duraklayan nükleer sorunu konusunda Batı ve İran arasındaki müzakereleri kolaylaştırmaya çalışırken (Tehran Times, 2008), Suriye ile ilişkilerini normalleştirdikten sonra, Golan Tepeleri konusunda Şam ve İsrail arasında arabuluculuk yapmayı da teklif etti (Benn ve Harel, 2004). Türkiye, İsrail'in Aralık 2008'de Gazze'ye yaptığı saldırının hem Filistinli hem de İsraili taraflara karşı eşit mesafeli yaklaşıma son vermesine kadar Hamas ve İsrail arasında da arabuluculuk görevini üstlenmeye çalıştı (AlJazeera, 2009). Nitekim daha sonra Türkiye-İsrail ilişkileri bozuldu.

Arap Baharı Mısır ve Tunus'u sarstığında, Türkiye bu ülkelerin cumhurbaşkanlarını (Hüsnü Mübarek ve Zeynel Abidin bin Ali) istifaya çağırarak sorunsuz bir siyasi geçişi kolaylaştırmak için aktif olarak çalıştı. O dönemde Türkiye, Tunus'a insani yardım sağlayan ilk ülkelerden biriydi. Mart 2011'de Cumhurbaşkanı Gül, Dışişleri Bakanı Davutoğlu ile Kahire'de ülkenin siyasi liderliği ve onları iktidara getiren seçimlerden birkaç ay önce Mısırlı Müslüman Kardeşler ile görüştü (Ahrām Online, 2011). Davutoğlu ayrıca, geçici başbakan Mohamed Ghannouchi ve diğer siyasi aktörlerle Tunus'un demokratik yönetime geçişi konusunda görüşmelerde bulunmak üzere Şubat 2011'de Tunus'u ziyaret etti (Imai 2017: 117). Bu ziyaretlerin ardından, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Eylül 2011'de Mısır, Tunus ve Libya'yı kapsayan resmi ziyarete çıkarak (Tol, 2011) İslam'ı laiklik ve demokrasiyle başarıyla birleştiren bir devlet modeli olarak Türkiye'deki AKP yönetimini diğer Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için önerdi (France24, 2011). Erdoğan, hükümetinin niyetinin Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde kilit bir rol oynamak olduğunu vurguladı. Bu markalaşma çabasının yanı sıra, Erdoğan'ın ziyareti boyunca kendisine 280 özel sektör temsilcisinin eşlik etmesi kendisi ve yanındaki dış politika kadrolarının ticarete önemli ölçüde değer verdiklerinin göstergesi olmuştur (Tol, 2022).

Türkiye'nin Afrika'ya İlgisi

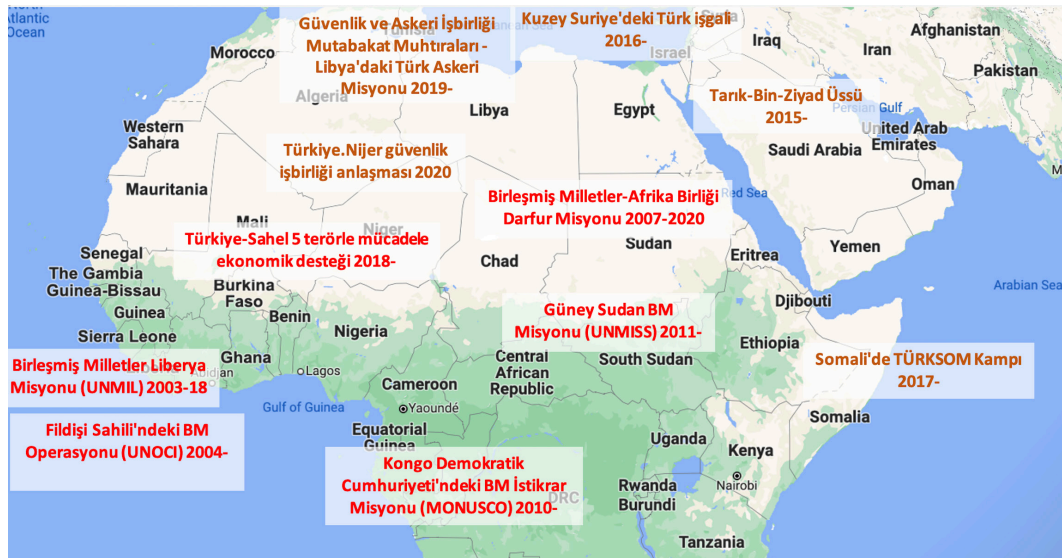
Türkiye'nin dış politikasındaki bu hareketlilik eski Osmanlı coğrafyasıyla sınırlı değildi; önemli ölçüde bunun ötesine geçti ve özellikle Afrika'ya odaklandı. Davutoğlu, Türkiye'nin o zamana kadar Batılı sömürgeci güçler tarafından görmezden gelinen ve sömürülen, yükselen bir Afrika'yı artık görmezden gelemeyeceğini vurguladı (Davutoğlu, 2001, s. 206). Doğu Afrika'daki 16. yüzyıl Osmanlı seferlerini ve imparatorluğun Afrika Boynuzu ile ilişkisini, Türkiye'nin kıtaya açılmasının gerekçeleri olarak savundu. Gerçekten de 2005 yılı, Türkiye'nin, başta yardım ve ticaret olmak üzere, aynı zamanda insani, barış inşası ve güvenlik odaklı ortaklıklar sayesinde kıta genelinde hızlı bir siyasi ve ekonomik bağlar kurma sürecini başlattığı "Afrika Yılı"ydı. Sonuç olarak, Türkiye 2008'de Afrika Birliği Örgütü'nün (AfB) stratejik bir ortağı olarak tanındı. 2014 yılına kadar başbakanlık ve sonrasında cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı dönemde, Recep Tayyip Erdoğan aralıksız bir şekilde bu tür ortaklıkları teşvik ederken, Türkiye'yi İslam kültürünün koruyucusu olarak da tanıttı. Türkiye'nin bölgedeki, özellikle Afrika Boynuzu, Sahel ve Batı Afrika'nın kıyı ülkelerindeki konumunu güçlendiren dini ağlar geliştirdi.

Türkiye'nin Afrika'daki başarısı kıtada sömürgeci bir tarihe sahip olmaması nedeniyle kolay oldu- ki bu Çin'in de kıtada daha büyük bir rol oynamasının yolunu benzer sebeplerle açmıştır. Özellikle, Türkiye Batılı devletlerin benimsediği kalkınma yaklaşımına olası bir alternatif sundu; Türkiye kendisini Batılı müttefiklerinden ayırmaya hevesliydi, sömürgecilik karşıtı bir söylem benimsedi ve kalkınma programlarına ön koşullar bağlayarak kısıtlamadı, oysa bu ana akım batı pratiğinde öne çıkan ve Afrikalı liderler tarafından genellikle hoş karşılanmayan bir yaklaşımdı. Türkiye'nin dış ve barış inşası politikaları geçtiğimiz on yılın ortasında yeniden geliştirildikçe, devlet söylemi Türkiye'nin önemli Batılı müttefiklerine karşı sert ve oldukça eleştirel hale geldi. Ekim 2021'de Cumhurbaşkanı Erdoğan, Angola parlamentosuna hitaben yaptığı konuşmada (Kızılaslan, 2021), sömürgeciliğe karşı yıkıcı bir dekolonizasyon savaşı tecrübe etmiş bir ülkede yankı uyandıran bir dili benimsedi: "...Afrika kıtasına yönelik Batı merkezli oryantalist yaklaşımları reddediyoruz. Afrika kıtasının halklarını hiçbir ayırım gözetmeksizin kucaklıyoruz." Erdoğan ayrıca (eski Batı Afrika kolonilerinde hatırı sayılır bir varlık sürdüren) mevcut Fransız hükümetinin politikalarını neo-sömürgeci ve oryantalist olarak nitelendirdi. Terörle mücadele ve istikrar sağlama faaliyetlerinin hoş karşılanmadığını ve bölgeye zarar verdiğini iddia etti.

Aralık 2021'de görüştüğüm bir Türk diplomat, Türkiye'nin Afrika'daki yaklaşımı hakkında yorum yaparken, ABD ve Batı Avrupa ülkelerinden farklı olarak Türkiye'nin "Afrika'yı hiçbir zaman sömürgeleştirmedini", "kıtaya anti-emperyalist mücadelenin hatırasını paylaştığını" ve bir "kazan-kazan" senaryosunu desteklediğini söyleyerek aslında resmi söylemi tekrarladı. Türkiye'nin başarısının "Afrika'nın gerçek ihtiyaç ve taleplerini karşılayan politikalar" ile ilgili olduğunu belirtti. Diplomat, Çin'in "kar odaklı yaklaşımını", Ankara'nın "karşılıklı yarar sağlayan bir ortaklık" vurgusu ile karşılaştırdı. Bunu, Türkiye'nin 2011'den bu yana Somali'deki çok yönlü angajmanı, imzaladığı sayısız barış ve güvenlik anlaşmasının yanı sıra kıtadaki BM ve Afrika Birliği Örgütü (AfB) barış ve istikrar misyonlarına uzun süredir devam eden taahhüdü aracılığıyla örnekledi (bkz. Tablo 1).

Ankara, "Afrika'nın ihtiyaçlarını dinleme" ve "karşılama" adına ortaya koyduğu tavrını hayata geçirmek için bugüne kadar üç Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi (2008, 2014, 2021), bakanlar düzeyinde gerçekleştirilen değerlendirme konferansları ve üst düzey yetkililer arasında toplantılar düzenledi. TİKA, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), DİYANET ve hükümet ile aralarındaki çatışmadan önce kıtada Türkiye'nin kültür ve eğitim faaliyetlerini üstlenen Gülen hareketine bağlı vakıfların yerini alan Türkiye Maarif Vakfı gibi kurumlar bu çabada seferber oldular (Turkey MFA, 2021). Aynı zamanda, Balkan savaşları sırasında veya daha yakın zamanda oluşturulan Türk yardım kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları da genel ve dini eğitimin yanı sıra toplulukların temiz suya erişmesine yardımcı olmak için de devreye girdi.

Tablo 1. Türkiye'nin Ortadoğu ve Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika'da 'Barış Operasyonları'na katılımı.

Yazar tarafından BM ve Dışişleri Bakanlığı kaynaklarından derlenmiştir.

21. yüzyılın ilk on yılında Türkiye, büyük hedefleri olan aktif bir barış inşası aktörü olarak kendine bir alan açmayı başardı. Bu bağlamda uluslararası imajını ve hükümetin yurt içindeki itibarını güçlendirmek için temel liberal barış inşası ilkelerinden önemli ölçüde ilham aldı. Bu bahsedilen dönemde, Ankara AB'den doğan reformları benimsiyor ve Türkiye'deki Kürt hareketiyle bir barış sürecine girmeye hazırlanıyordu.

2. Bölüm: Dış Politikayı Yeniden Düşünmek; Barışı Dönüştürmek

Çalkantılı Zamanlarda Barış İnşası

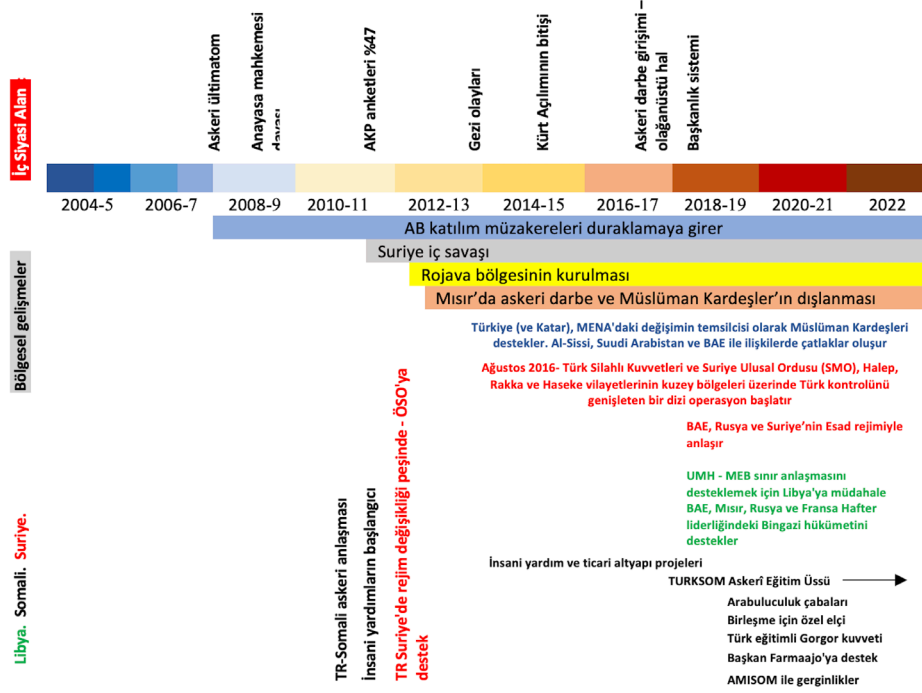
Son on yılda, küresel ve bölgesel düzeydeki bir dizi sistemik dönüşüm, iç siyasetteki zorluklar ile birlikte, Türkiye'nin dış politikası ve dolayısıyla barışı tesis etme çabalarına katılımı üzerinde derin bir etki yarattı (bkz. Tablo 2).

AKP'nin iktidara gelmesinden beş yıl sonra, Türkiye'nin AB üyelik hedefinde herhangi bir ilerleme belirtisi görülüyordu, ülkenin demokratikleşme hamlesi yavaşlamıştı ve ekonomi duraklamıştı. Silahlı kuvvetler Nisan 2007'de siyasi alandaki etkisini yenilemeye çalıştı ve iktidar partisini tehdit etti, 2008'de ise Anayasa Mahkemesi iktidar partisini kapatmaya çalıştı. Başbakan Erdoğan, partisinin 2011'de seçmen oylarının %47'sini kazanarak siyasi gücünü konsolide etmeyi başardı (Sofos, 2022). Mayıs 2013'te Gezi protestoları AKP'ye ve politikalarına yönelik ilk kapsamlı ayaklanmayı temsil etti. Rejim güvensizliği, AKP'nin iktidardaki ilk döneminde siyasete nispeten temkinli yaklaşımından vazgeçerek, daha otoriter ve revizyonist bir iç ve dış stratejik yönelimi benimsemesiyle sonuçlandı (Duran, 2013, s.98; Öniş, 2015; Sofos, 2022; Tziarras, 2022).

Bölgesel ve küresel sistemde değişen güç dengeleri nedeniyle Türkiye'nin dış politikası yeniden değerlendirildi. Arap Baharı'nın harekete geçirdiği liberalleşme ivmesinin aniden sona ermesi, Türkiye'nin bölgesel politikasının temellerini baltaladı. Mısır'ın devrik eski cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek'in artık siyasette olmamasına rağmen eski rejiminin kendini restore edebilmesi, Mısır'daki Müslüman Kardeşler'e 2013'te uygulanan zulmün yanı sıra Esad rejiminin Suriyeli göstericilere yönelik şiddetli baskıları, Türkiye'nin bölgesel politikasının temel direklerini baltalayan gelişmeler oldu. Türkiye'nin MENA bölgesinde değişimin öncü aktörü olarak Müslüman Kardeşler'e verdiği destek (Katar tarafından paylaşılan bir duruş), bölgede bir çatlak açarak, buna Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından şiddetle karşı çıktı; Türkiye ve Katar, Suudi Arabistan ve BAE tarafından öngörülen ve izlenenlerden farklı bölgesel barış vizyonları geliştirdi.

Küresel sahnede, Brexit'ten ve zayıf ülke ekonomilerini vuran bankacılık ve mali krizlerden etkilenen daha içe dönük bir AB ve aynı derecede içe dönük bir ABD, Rusya'nın uluslararası revizyonizmini ve Çin'in Batı Asya ve Afrika'ya girişini cesaretlendirdi. Bu bağlamda, AB üyelik sürecinde herhangi bir ilerleme belirtisi göstermeyen Türkiye, dikkatini diğer bölgelere çevirdi. Barış inşası alanında elde edilen başarıları da dahil olmak üzere dış politika yeni bir anlam kazandı; AKP'nin iktidardaki duruşunu güçlendirmeyi amaçlıyorlardı, ancak aynı zamanda barışı inşa çabaları çoklu düşmanlıklar ve Türkiye'nin artan revizyonizmi bağlamında gelişti (Tziarras, 2022).

Tablo 2. Yerel ve Bölgesel Bağlam: Türkiye'nin Libya, Somali ve Suriye'deki Rolü

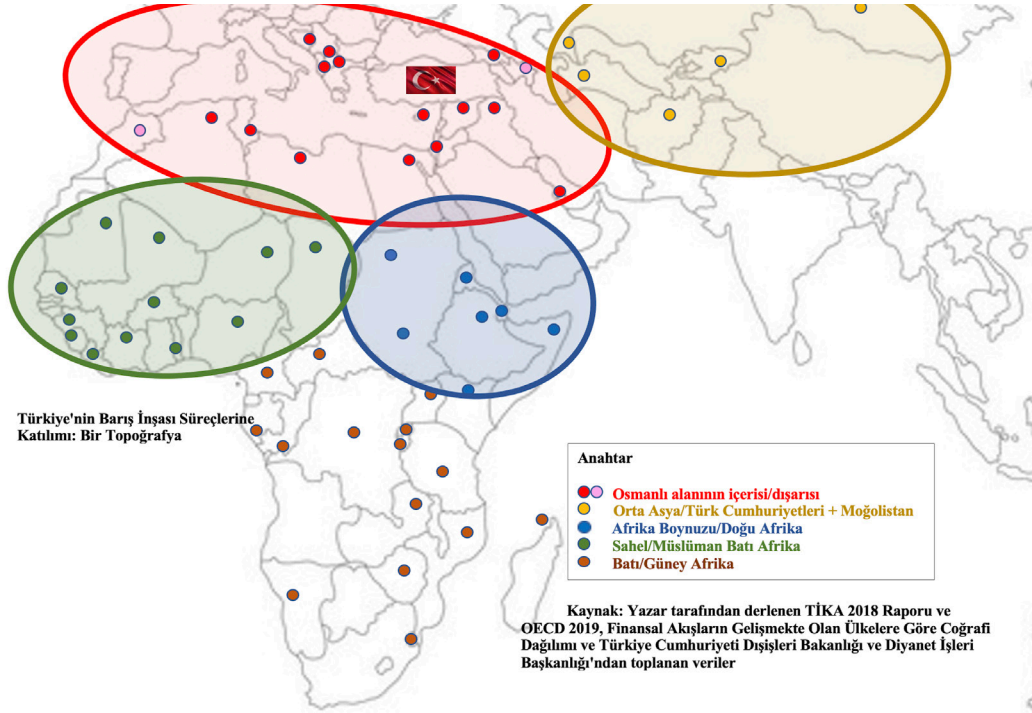
Türkiye'nin Barış İnşası Katılımının Yeni (olmayan) Coğrafyası

Türkiye, Afrika ülkeleriyle ilişki kurmaya devam etse de Suriye ve Libya gibi 'yakın uzak' bölgesine yönelik – zaman zaman askeri müdahale veya yardımlarla birlikte – barış inşası ve kalkınma politikasını kullandı. Bazı uzmanlar, Türkiye'deki barış inşası ve kalkınma faaliyetlerinde, hedeflenen ülkelerde bir "İslamlaştırma" veya Sünni vurgusu ima eden belirgin bir ideolojik yönelim de tespit etmektedir. Bu özelliği, daha önce Türkiye'nin Müslüman Balkanlar ve Türk cumhuriyetleri ile olan ilişkisinde de belirtildiği gibi, 1990'larda zaten belirgin bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Bununla birlikte, görüşmeler ve arşiv çalışmaları yoluyla toplanan kanıtlar, bu politikaların ilkelerden ziyade araçsallık açısından teşvik edildiğini göstermektedir. AKP, ülke yönetimi üzerindeki hakimiyeti kırılganlık gösterdiğinde, ülkenin uluslararası alandaki ilişkilerini Ankara'nın prestijini artıracak şekilde geliştirmeye çalışmaktadır.

Türkiye'nin barışı tesis etme angajmanlarının amaçları ve işleyişi değişse de, altında yatan coğrafyaya ilişkin temel anlayış ve bakış açısı süreklilik göstermektedir. Bu bağlamda neo-Osmanlı anlatısı Türkiye'nin yakın çevresine ve hatta daha geniş bir alana ilişkin algısını hâlâ şekillendiriyor ve aynı zamanda ülke çıkarlarının ve müdahalelerinin "meşruiyetini" sağlıyor. Görüştüğüm yetkililer ve diplomatlar genellikle Türkiye'nin bölgesel faaliyetlerini eski Osmanlı coğrafyasındaki tarihi konumları açısından anlattılar. Türkiye'nin "Libya iç savaşına son verme" konusuna ilgisini ve Cezayir ve Tunus ile son zamanlardaki flörtlerini genellikle Garp Ocakları (kayıp batı Osmanlı vilayetleri) ile yeniden ilişkiye girme olarak gördükleri söylenebilir – bkz. Tablo 3.

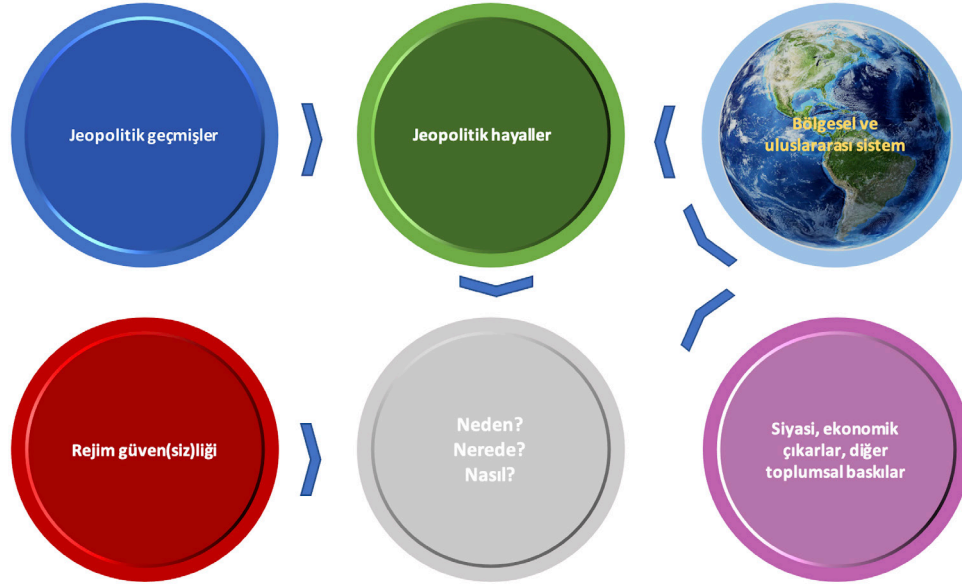
Türkiye'nin daha uzaktaki faaliyetlerini – örneğin Somali ve Sahel'deki – tartışırken, görüştüğüm yetkililerden bazıları, ilginç bir şekilde, başarısız Osmanlı seferlerini ve Osmanlı İmparatorluğu ile Afrika Krallıkları arasındaki diplomatik ilişkileri anımsatarak bu bölgelerin Osmanlı alanının bir parçası olduğunu ve böylece Ankara'nın bu coğrafyaya haklı ve meşru bir ilgisi bulunduğunu savundu. Benzer bir anlatım, Ankara'nın bu raporun ele aldığı bölge ve ülkelerle ilişkilerini detaylandıran Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı belgelerinde de mevcuttur. TİKA'nın yanı sıra Dışişleri Bakanlığının söyleminde de göze çarpan önemsiz olmayan ikinci bir anlatı, Türkiye'nin İslam dünyasında kilit önemde bir insani, kalkınma ve barış aktörü olma arzusunu vurgulaması ve Ankara'nın münhasıran olmasa da esas olarak İslam ülkelerine olan ilgisine dini bir boyut getirmesidir.

Tablo 3. Türkiye'nin Barış İnşası Süreçlerine Katılımı: Bir Topoğrafya

Suriye, Libya, Somali, Sudan, Nijer veya Mali'nin stratejik veya ekonomik önemini göz ardı etmeden, Türk liderlerinin bu bölgelerdeki taahhütlerini hem tarihsel bağlantılar hem de stratejik çıkarlar nedeniyle meşru görmeye ve temsil etmeye başladığını ileri sürüyorum. Türkiye'nin çıkarlarını kavramsallaştırmasını ve insani yardımlaşma ve barış inşası çabalarıyla ne ölçüde meşgul olduğunu şekillendiren, bu jeo-tarihin ve onun şekillendirdiği jeopolitik tahayyülün bir bileşimidir (Tablo 4'te görüldüğü gibi).

Tablo 4: Türkiye'nin Barış Süreci Girişimini Etkileyen Temel Faktörler

Türkiye'nin yaklaşımı, bir dizi araç ve metodolojiyi kapsayan belirli katılım modelleri ile de karakterize edilmektedir. Bunlar diplomatik desteğe, devlet inşasına, barışı sağlamaya, altyapı projelerine ve teknik yardıma, eğitim programlarına, kültürel ve dini faaliyetlere ve diğer kalkınma çalışmalarına öncelik veriyor ancak giderek artan bir şekilde askeri eğitimle birleşmiş durumda. Türk yetkililer, önceliklerinin batıdaki liberal barış inşası gündemleriyle uyumlu olduğuna dikkat çekiyor. Etkili bir devlet inşa etmek için iyi yönetişimin, güçlü ve duyarlı kurumların ve hukukun üstünlüğünün önemli olduğunu ve Türkiye'nin yurtdışındaki altyapı projeleri, teknik yardım ve kapasite geliştirme programlarının merkezinde yer aldığını vurguluyorlar. Ancak, yereldeki resim çok daha karmaşık görünüyor.

Türkiye'nin Kuzey Suriye'de Barış İnşası

Suriye'de 2012'de patlak veren çatışma nedeniyle Türkiye ve Suriye ilişkisinin bozulmasının ardından, Türkiye'nin yöneticileri savaşı sonlandırmanın ancak rejim değişikliği ile mümkün olacağına inandılar—ancak bu olasılık Rusya ve İran'ın uzattığı destek sayesinde Esad rejiminin milislere ve yabancı savaşçılara kaybettiği topraklar üzerindeki kontrolünü genişletmesiyle giderek azalmaya başladı. Ankara, Suriye'nin kuzeyinde bölgesel ve idari olarak sınırlandırılmış bir tampon bölge oluşturulmasına bağlı kalarak daha aktif bir rol oynamaya karar verdi. Bu, çatışma sonrası Suriye'de gerçekleşecek yeni bir düzende söz sahibi olmaktan dışlanma korkusunun yanı sıra Kürtlerin yönettiği Rojava bölgesinin ortaya çıkması ve sözde İslam Devleti güçlerine karşı Kürtlerin mücadeledeki askeri başarısından kaynaklandı. Süreç, Ağustos 2016'da, Türk Silahlı Kuvvetleri ve sonrasında Türkiye tarafından eğitilmiş Suriye Ulusal Ordusu'na katılan Türk yanlısı milislerin (Haid, 2018), Türkiye'nin kontrolünü genişleten bir dizi operasyon düzenlemesiyle başladı. Halep, Rakka ve Haseke vilayetlerinin kuzey bölgelerindeki Afrin, El Bab, Cerab-

lus, Tel Abyad ve Ras al-Ayn kasabaları da dahil olmak üzere 9,000 kilometrekarenin biraz altında bir alan üzerinde hakimiyet kuruldu. Türk ve Katar destekli (Taştekin, 2014) Suriye Geçici Hükümeti (SGH), karargahını Azzaz'da kurdu ve 12 il meclisinin ve 400'den fazla yerel meclisin yönetimini devraldı.

Türkiye, SGH'nin yanı sıra, güvenlik ve temel ihtiyaç hizmetleri sağlamak için yerel konseyler ve bir dizi kurum ve kuruluşla doğrudan işbirliği yapan askeri yönetimi aracılığıyla da Suriye'nin kuzeyinde varlığını sürdürüyor. Türk yetkililer, hastaneler, eğitim ve ıslah tesisleri, mahkemeler ve polis teşkilatına destek dahil olmak üzere temel altyapının inşasını koordine etmek üzere görevlendirildi (El Deeb, 2018; Enab Baladi, 2018). Türkiye, memur ve öğretmenlerin maaşlarını öderken (Enab Baladi, 2018), PTT (Koparan ve Tok, 2018), Türk Telekom (France24, 2018) gibi Türk telekomünikasyon şirketleri ve enerji (Karam, 2021) ve inşaat şirketleri bölgede faaliyet gösteriyor. Türkiye'nin kuzey Suriye'deki varlığı, başarılı bir barış inşası müdahalesi olarak sunuluyor. Çatışan çeşitli milisler arasında eğitim ve profesyonelleştirme (Haid, 2018) sayesinde bölgede istikrar kuruldu ve onları ortak bir komuta altına yerleştirme çabaları gerçekleştirildi. Baraj, elektrik ve yol gibi fazlasıyla ihtiyaç duyulan hizmetleri ve altyapıyı da sağladı (Yüksel & Veen, 2019). Böylece 'pan Türkizm (pax Turcica)', Kürt Demokratik Birlik Partisi (PYD) liderliğinde kuzey Suriye yönetimi tarafından sağlanan barış, kurum ve hizmetlerin yerini aldı. Ancak PYD yönetiminin varlığı da, Türkiye öncülüğündeki güçlerde olduğu gibi, bir dizi insan hakları ihlalleri ile anılmaktadır (bkz Human Rights Watch, 2014).

Ankara'nın Suriye'deki müdahaleye yaklaşımı, Batılı devletler tarafından tercih edilen Cenevre sürecine daha önceki taahhüdünden, Suriye için askeri bir çözümü tercih eden üç güç olan Rusya, İran ve Türkiye'yi bir araya getiren Astana platformuna kaydı. Her ne kadar çatışma sonrası Suriye için vizyonları farklı olsa da Türkiye'nin, en azından sınırlarına bitişik bölgeleri kontrol etmesine izin verecek yarı federal bir çözüm için uğraştığı söylenebilir. Bu arada Rusya, Esad rejiminin kontrolünün Suriye topraklarında genişlemesini destekliyor. Ankara ve Moskova, Suriye'deki gelişmeler üzerinde münhasır kontrolü ellerinde bulundurdıkları sürece (savaş sahasında bile), ve kısmen İran'ı dahil ederek, dikkatlice koreografisi yapılmış bir rekabete izin vererek bir modus vivendi tasarladılar.

Türkiye'nin kurumsal ve altyapı inşası faaliyetlerinin faydaları kabul edilirken, Suriye'nin kuzeyindeki Kürt hareketini etkisiz hale getirme hedefi ve Türkiye'nin kontrol ettiği bölgelerin demografisini değiştirme yolları, yani Suriyeli mültecileri oraya yerleştirmek gibi (Suriye İnsan Hakları Gözlemevi 2021), ve süreç içerisinde insan hakları ihlalleri işlediği iddiaları (Uluslararası Af Örgütü, 2018) göz ardı edilemez. Ayrıca, Türkiye'nin yeniden yapılanma çabaları, ülkenin 1970'lerde Kıbrıs'ı işgal etmesinin ardından yapılan yardım ve devlet kurma çalışmalarına büyük ölçüde benzemektedir – yani Türkiye'ninkine benzer altyapı inşa etme çabaları ve bu toprakların hem ekonomik ve politik olarak Türkiye'ye bağlanmasını böylece teşvik etmek gibi. Bu, bazı gözlemciler tarafından acaba bir yarı-devlet (Cafiero, 2021) ve hatta ilhakın kartlarda olup olmadığı sorularına sebep oldu (Al-Tamimi, 2018).

Libya'da Türkiye

Libya'da, Türkiye'nin sözde istikrarı sağlama girişimleri belirgin şekilde farklılık gösterdi. Ankara'nın iç savaşın ilk yıllarındaki ilgisi, bir dizi gelişmeler onu bir askeri strateji tasarlamaya ve çatışmaya bir giriş noktası oluşturmaya sevk edene kadar sistematik bir politikayı yansıtmadı. Türkiye'nin İsrail, Kıbrıs ve Yunanistan'ın (Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki doğal gaz rezervlerine erişiminden fiilen mahrum bırakacak) deniz Münhasır Ekonomik Bölgelerinin (MEB) sınırlandırılmasını sağlamaya yönelik girişimleri konusundaki endişeleri, Türk Savunma Bakanı Hulusi Akar'ı koordineli bir yanıt geliştirmek için BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti'ne yaklaşmaya sevk etti. (Ekathimerini, 2018). Trablus, Yunanistan'ı veya AB'yi kendinden uzaklaştıracak herhangi bir şekilde hareket etmekte tereddüt etse de, Libya Ulusal Ordusu'nun (LOU) Nisan 2019'da General Hafter yönetiminde Trablus'a doğru ilerlemesi ve BAE'nin bu güçlere destek olarak hava saldırıları düzenlemesi (Harchaoui, 2020), Ankara'nın çatışmaya girmesi için bir açıklık yarattı. Ankara'nın askeri desteği, Libya Hükümeti'nin Yunanistan'ın MEB sınır planlarını boşa çıkarma çabasında Türkiye'yi destekleme taahhüdünü güvence altına aldı. Ankara ve Trablus, askeri işbirliği ve iki ülke arasındaki deniz sınırları konusunda iki mutabakat anlaşması imzalarken, Türkiye Büyük Millet Meclisi Ocak 2020'de Libya'da Türk kuvvetlerinin konuşlandırılmasına izin verdi (Wintour, 2020). Birkaç gün sonra Türkiye, Suriyeli paralı milis güçleri de dahil olmak üzere asker ve donanıyla çatışma sahasına girdi (France24, 2020). Türkiye'nin Libya hükümetini desteklemek ve ülkenin bölünmesini önlemek için askeri güç kullanma kararlılığı, Türkiye'nin barış yapma veya uluslararası yasallığa olan ilgisiyle daha az bağlantılı ve daha çok tartışmalı Libya-Türkiye deniz anlaşmasını imzalamak ve onaylamak amacıyla yapıldı. Bu anlaşma Kıbrıs, Yunanistan ve İsrail'in MEB'lerini Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi hükümlerine göre sınırlama çabalarını kesintiye uğrattıyor. Türkiye'nin hedefleri arasında, Muammer Kaddafi'nin devrilmesinden önceki kazançlı inşaat sözleşmelerine katılımına kadar uzanan, Türkiye'nin Libya'daki ekonomik çıkarlarının korunması da yer alıyor. BAE'nin gelecekteki bir çatışma sonrası Libya'daki etkisini kontrol altında tutmak, iki ülke bölgesel hegemonya için rekabet ettiğinden (Fransa24, 2019) (Fehim, 2020) de önemlidir. Son olarak, Ankara'nın Libya iç savaşına katılımı daha başka sebeplere de dayanıyor. Aşağıda daha ayrıntılı olarak ifade edeceğim gibi Sahel hinterlandına erişimin güvence altına alınması gibi örneğin (Kayaoglu, 2020). TİKA'nın Libya'da bir varlığı olması ve insani yardım ve altyapı çalışmaları yapmasına rağmen, Türkiye'nin şu anki çatışmaya katılımı öncelikle askeridir. Mart 2021'de geçici Ulusal Birlik Hükümeti'nin (UBH) kurulmasına ve yabancı birliklerin ülkeyi terk etme çağrılarına rağmen Ankara, çıkarlarını korumak için ülkede kalmaya kararlı görünüyor. Bu, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, Savunma Bakanı Akar, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanı Fidan ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Güler'in Mayıs 2021'de gerçekleştirdiği ziyaret ile ifade ediliyor. Tıpkı Ankara ve Moskova'nın çatışmada karşıt tarafları desteklediği Suriye örneğinde olduğu gibi, Batılı aktörlerin çatışmaya Batı tarafından tasarlanmış çözümler dayatma kabiliyetini azalttığı sürece, Libya'da da birbirlerini tamamlıyorlar.

Türkiye Somali ve Afrika Boynuzu'nda

Türkiye'nin Somali ile olan ilişkisi daha önce incelenen iki örnekten daha karmaşık. Uzun ve yıkıcı bir iç savaşın ardından, Ağustos 2011'de, Somali hükümeti ve AfB Somali Misyonu (AMISOM) güçleri İslamcı Eş-Şebab hareketini Mogadişu'dan çıkarmayı başardı. Bu, Eş-Şebab'ın elindeki bölgelerin geri alınmasının yolunu açtı. Türkiye Başbakanı Erdoğan, göreceli güvenlik ortamının tekrar tesis edilmiş olmasından faydalanarak ülkenin başkentine bir ziyarette bulunarak (bu uzun bir aradan sonra gerçekleşen ilk üst düzey Avrupalı bir politikacının ziyaretiydi) Somali ile ilişkileri yeniden inşa etmek için bir fırsat olarak değerlendirdi. Aynı yıl, Türkiye'nin AFAD kurumu, Türk halkının Somalililerin lehine artan sempatisiyle önemli bir bağış kampanyasının ardından ülkenin kuraklıktan etkilenen bölgelerindeki insani yardım çabalarına rekor düzeyde 201 milyon dolarlık katkıda bulundu. Bu, Türkiye'nin Somali'deki sistematik insani ve barış inşası girişiminin başlangıcı oldu. TİKA, 2011 yılından bu yana eğitim, sağlık, altyapı ve toplumsal kalkınma dahil 160'a yakın projeye imza attı (veriler TİKA tarafından sağlandı ve yazar tarafından derlendi). Aynı dönemde Türk hükümeti, Mogadişu Limanı ve şehrin uluslararası havalimanı da dahil olmak üzere altyapısının inşası, yenilenmesi ve yönetimi için bir dizi anlaşma imzaladı. Bu arada, Türk özel şirketleri, altyapı geliştirme sözleşmelerini kazanmak için Somali hükümetini yakın takibe aldı.

Ankara, 2014 yılında Mogadişu'daki merkezi hükümet ile bölgesel yönetimler arasında başlatılan uzlaşma görüşmelerinde de katkı sağlayabilmek için harekete geçti. Türkiye federal hükümet ile ayrılıkçı Somaliland bölgesi arasında bir işbirlik anlaşmasının ortaya çıkmasında kolaylaştırıcı rolü üstlendiği için takdir gördü, ancak şartların uygulanması engellerle karşılaştığından dolayı, Türkiye 2018'de ilerleme çabalarına öncülük etmesi için Dr. Olgan Bekar'ı özel temsilci olarak atadı.

Türkiye'nin insani diplomasi çabaları ivme kazanmadan önce Türk ve Somali hükümetleri 2010 yılında bir askeri eğitim anlaşması imzaladı. Anlaşma, Türkiye'yi Mogadişu'da bir askeri eğitim üssü – TÜRKSOM Kampı – açmaya sevk eden daha geniş askeri ve güvenlik işbirliğinin yolunu açtı. Bu, Somali Ulusal Ordusuna (SUO) ve güvenlik güçlerine eğitim sağlamak için yapıldı. Konuştuğum bir diplomata göre Türkiye'nin hedefi, özellikle AMISOM'un uluslararası finansmanının yıllar içinde önemli ölçüde azalması sebebiyle, 'güvenlik sağlanması açısından Somali'nin ana ortağı' olmaktır.

AMISOM'un devam eden bir barış süreci için koşulların yaratılmasındaki önemini gölgede bırakmaya yönelik gerçekçi olmayan arzusun yanı sıra, kanıtlar, Türkiye'nin Somali Ulusal Ordusunun eğitimine verdiği desteğin, eğitilmiş askerlerin/polis personelinin ve birliklerinin bir ulusal çerçeveye entegre olmalarına yardımcı olmadığını göstermektedir. Somali'deki eğitim alan personel ve birliklere sağlanan Türk yapımı silah, iletişim ve diğer teçhizat, AMISOM tarafından eğitilen Somali Ulusal Ordusu'nunkilerle uyumlu değil (Ahmed, 2021). Ayrıca, komuta yapıları, Türk eğitilmiş 'Gorgor' kuvvetinin Nisan 2021'de Mogadişu'daki diğer SUO birimleriyle çatışmanın eşiğine gelecek (The Horn Podcast, 2021) kadar farklı. Gerçekten de, zaten kırılgan olan bir güvenlik ortamında, Türk eğitilmiş birlik partizan bir şekilde hareket etti ve, örneğin, Başkan Farmaajo gibi, Türkiye'yle daha yakın ilişkileri tercih eden Somali hükümeti içindeki belirli hizipleri destekledi (Robinson,

2021). Tugay komutanının adı ise muhalefetin değiştirilmesini istediği isimler arasında yer alıyor. Türkiye'nin Somali'deki varlığına ilişkin uzman bilgisi olan bir görüşmeci, AMISOM'un Türkiye'nin askeri eğitim programının ve ülkedeki varlığının kendi eğitim programını ve Somali'nin kırılğan silahlı kuvvetler güçlerini birleştirme çabalarına fayda sağlamamasıyla ilgili endişelerini dile getirdiğini belirtti.

Türkiye'nin MENA bölgesine ve Afrika'ya açılması, Sudan ile ilişkilerini geliştirmeyi de içeriyor. 2006 yılından bu yana Sudan'da bulunan TİKA, Güney Darfur'un başkentinde 2014 yılında kapılarını açan Nyala Sudan Türkiye Eğitim ve Araştırma Hastanesi inşaatı da dahil olmak üzere kalkınma ve insani projeler yürütüyor. Türkiye, Darfur'daki insani diplomasi çabalarına rağmen, Sudan hükümetini bölgedeki rolü nedeniyle eleştirmekten veya 'soykırım' terimini kullanmaktan kaçındı. Belki kendisi de bu tür eleştirilere duyarlı olduğu için ya da daha büyük olasılıkla, Erdoğan'ın defalarca övdüğü Sudan'ın eski diktatörü Ömer Hassan Ahmed el-Beşir'i kendinden uzaklaştırmamak için böyle yapmış olabileceğidir. Aralık 2012'de, Sudan Dışişleri bakanı Ali Ahmed Karti, Türkiye'nin Sudan ile Güney Sudan arasındaki önemli sorunları çözmek için bazı teklifler sunduğunu söylerken, Dışişleri bakanı Davutoğlu basına Juba ve Hartum'un Türkiye'nin aralarında arabuluculuk rolünü kabul ettiğini söyledi. Ancak iki tarafı bir araya getirme süreci başarısızlıkla sonuçlandı. Müslüman Kardeşler'in 2013'te Mısır'da iktidardan düşürülmesi, Türkiye'nin potansiyel olarak önemli bir bölgesel müttefik olarak gördüğü Sudan'a olan ilgisini artırdı. 2017 yılında iki ülke, Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği mekanizmasının kurulmasına ilişkin deklarasyon ve Kızıldeniz Sevakin adasının tartışma yaratan (Amin, 2018) 99 yıllığına Türkiye'ye kiralanmasını da içeren bir dizi işbirliği anlaşması imzaladı. Ankara, adayı bir turizm merkezi haline getirmek istediğini iddia ederken, Mısır ve Suudi Arabistan, Türkiye'nin burada askeri tesis kurma niyetinde olduğuna dair korkularını dile getirdi. Nisan 2019'da Cumhurbaşkanı Beşir'in devrilmesi Türkiye-Sudan ilişkilerini etkilerken, yönetimi devralan geçiş hükümeti Sevakin kira sözleşmesini feshetti. Türkiye-Sudan ikili ilişkilerinin dondurulmasının ardından, Ağustos 2021'de Cumhurbaşkanı Erdoğan, Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Abdel Fattah al-Burhan (AA ile Daily Sabah, 2021) ile bir dizi anlaşma imzalamak ve işbirliğini sürdürmek için bir araya geldi. Ankara ayrıca, Etiyopya ile Sudan arasındaki El-Fashaga bölgesi üzerindeki anlaşmazlığın barışçıl bir şekilde çözülmesine yönelik arabuluculuk rolü teklif etti. Sudan, Türkiye'yi güvenilir bir ortak olarak gördüğünü belirterek, Türkiye'nin arabuluculuğunu kabul etmeye hazır olduğunun sinyalini verdi.

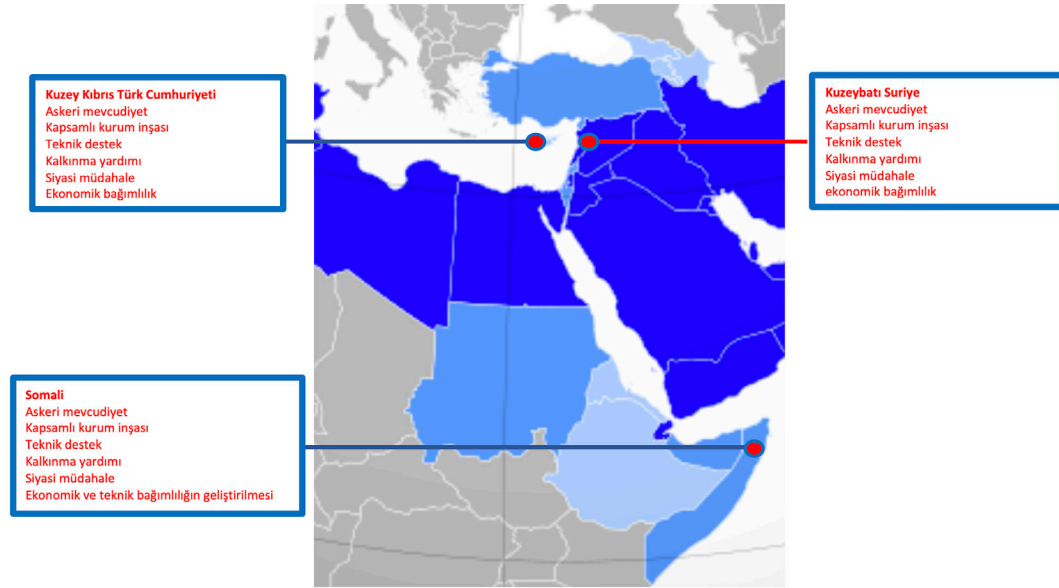
Bu arada 2017 yılında TİKA, kıtlık ve kuraklıktan kaçmak zorunda kalan Güney Sudanlı mültecilere destek programları başlattı. Onlara su kuyuları da dahil olmak üzere insani yardım ve Darfur'daki mülteci kamplarında yaşayan kadınların giysi üretiminde kendi kendilerine yeterli olmaları için kaynaklar sağladı.

Yıllarca süren çatışmalardan sonra Türkiye, 2021'de Güney Sudan Cumhuriyeti'ndeki Çatışmanın Çözümüne İlişkin Yeniden Canlandırılmış Anlaşma (R-ARCSS) hükümleri uyarınca Güney Sudan güçlerinin birleştirilmesini (Anadolu Ajansı, 2021) desteklemeyi kabul etti. Bu arada Güney Sudan'da, bağımsızlığını kazanmadan önce faaliyet gösteren TİKA, Güney Sudan'ın Barışı İnşa Bakanlığı'nın çalışmalarını desteklemek için iletişim departmanına bilgisayarlar ve yazıcılar sağlayarak mütevazı bir proje başlattı.

Mavi Nil üzerindeki Büyük Etiyopya Rönesans Barajı üzerinde Mısır, Sudan ve Etiyopya arasında yaşanan gerilimler (AlJazeera, 2020), Türkiye'nin uzun süredir ticari ilişkilerle sahip olduğu Etiyopya ile ilişkilerini derinleştirme fırsatı verdi. Ağustos 2021'de, bir Erdoğan-Abiy toplantısında iki ülkenin şartlarını açıklamadan askeri bir anlaşma (El Cezire, 2021) imzaladığı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Etiyopya'nın Tigray ile olan ihtilafında (ki bu çatışma yaklaşık olarak 500.000 kişinin yerinden edilmesine sebep oldu) arabuluculuk teklifinde bulunduğu duyuruldu (The Independent, 2021). Barışçıl çözüm lehine bu desteğe rağmen, Etiyopya'nın Tigrayan kuvvetlerine ve sivillere karşı konuşlandığı en az altı Bayraktar TB2 savaş uçağına sahip olduğu bildiriliyor (Bearak, Kelly & Lee, 2022).

Türkiye'nin Afrika Boynuzu'ndaki girişimlerine bakarken, statü kazanmaya dönük diplomasi hedefi ve bölgenin genel olarak stratejik önemini göz önünde bulundurmanız gerekmektedir. Ayrıca, Ankara'nın (Cibuti'de bir üssü olan) BAE ve Mısır ile çatışmalı ilişkisinin, bölgeyi bu aktörlerin her birinin rakiplerine oranla göreceli avantaj elde etmek için yarıştığı bir rekabet arenasına haline getirdiğini de hatırlatmakta fayda var.

Tablo 5. Türkiye: Devlet İnşasına Katılım

Sahel ve Ötesinde Türkiye

Ankara'nın Sahra Altı Afrika'daki varlığı 2002'den bu yana hızla büyüdü. Türkiye ile Afrika arasındaki ikili ticaret hacmi 2003'te 5,4 milyar dolardan 2020'de 25,3 milyar dolara yükseldi. Doğrudan yabancı yatırım 100 milyon dolardan 6,5 milyar dolara yükseldi (Turkey MFA, 2021). Türkiye, kendisini Afrika devletlerinin Batılı ortaklarından ayırmak için sömürgecilik karşıtı bir söylem benimsedi. Sahel, Afrika Boynuzu ve Mağrip'teki işbirlikleri derinleştirmek için Türkiye'nin Osmanlı geçmişini ve İslam'ı ortak bir miras olarak çağrıştırmaya çalıştı. Ankara'nın başlangıçta ticaret ile kısıtlı olan girişimleri, insani ve kalkınma yardımı, diplomasi, kültürel işbirliği ve barış ve güvenlik desteğini de kapsayan daha kapsayıcı bir Afrika politikasına dönüştü.

Türkiye'nin stratejisinin kilit bir örneği, kendilerini meşrulaştırmak için yerel halkın şikayetlerinden yararlanan cihatçı militanların ayaklanmaları ve saldırılarına maruz kalan üç merkezi Sahel devleti – Mali, Burkina Faso ve Nijer – ile olan ilişkisinde görülmektedir. Sahel devletleri, topraklarının bir kısmı üzerinde devlet otoritesi kurmak için zorlu bir mücadele verirken, batı hükümetleri kalkınma ve diğer ekonomik yardımlardan çok güvenliğe odaklandı. Yerel halkın şikayetlerini görmezden geliyorlar ve bu da isyancılar için verimli bir zemin sağlıyordu (Schmauder, Soto-Mayor & Goxho, 2020). Uzun süredir devam eden Fransız askeri varlığının etkisizliği (Durmaz, 2022), eski sömürgeci imalarıyla, Fransa'ya karşı yerel ve popüler hareketlenmelere yol açtı (Reuters Staff, 2021). Kasım 2020'de Fransa Cumhurbaşkanı Macron, Rusya ve Türkiye'yi (Fransa24, 2020) Sahel'de toplumsal hoşnutsuzluğu körükleyerek Fransa'nın batı Afrika bağlarını baltalamakla suçladı. Ayrıca, Mali'deki Ağustos 2020 darbesi, Kremlin yanlısı Wagner Grubu'nun güçlerinin orada konuşlanmış Fransız güçlerinin yerini almasına sebebiyet verdi.

2012 gibi erken bir tarihte Türkiye, Fransa'nın bölgedeki terörle mücadele müdahalelerini aktif olarak eleştiriyordu. Bunun yerine, Türkiye'nin ortak bir fon sağlayıcısı olduğu G5 Sahel bloğu (Moritanya, Mali, Nijer, Burkina Faso ve Çad) tarafından yönetilen ve Afrika liderliğindeki istikrarı artırma girişimlerini savunuyor ve destekliyordu (France24, 2018). Türkiye, Moritanya, Gambiya, Fildişi Sahili, Çad, Sudan, Gine, Nijerya ve Benin gibi Sahel ülkeleriyle bir dizi ikili güvenlik işbirliği anlaşmaları imzaladı. Ayrıca Temmuz 2020'de Türkiye, Nijer ile kapsamlı bir güvenlik ve askeri işbirliği anlaşması imzaladı (Middle East Monitor, 2020) ve Niamey'i Libya'dan olası bir istikrarsızlığın yayılmasına karşı desteklemeyi taahhüt etti. Bunu yaparak Ankara Nijer'i Libya stratejisine ve Libya'yı da Sahel'e erişim planlarına entegre etmiş oldu. Ancak, tıpkı Somali örneğinde olduğu gibi, Türkiye'nin istikrar sağlama stratejileri, bir yanda insani yardım, kalkınma yardımı ve ticareti diğer yanda ise güvenlik, barış ve istikrar önceliklerini birbirlerine bağlama yaklaşımına dayanmaktadır. Nitekim Ankara, 2018 ve 2019 yıllarında Mali ve Nijer'de hastanelerin inşası (Armstrong, 2021) ve tıbbi yardım sağlanması (Ağlarıcı, 2020) dahil olmak üzere insani yardım alanında bir dizi TİKA projesi sayesinde aktif rol üstlenmiştir. Ankara ayrıca Maarif Vakfı aracılığıyla dini eğitim projeleri kurarak, DİYANET aracılığıyla camiler inşa ederek ve Müslüman Afrika ülkelerinde dini İmam Hatip okulları kurarak Türkiye ile ilişkilerin derinleştirilmesine hizmet edebilecek dini ağlar oluşturmaya çalıştı.

Türkiye'nin aksini iddia etmesine rağmen, Maarif Vakfı'nın Türkiye'nin insani yardım ve güvenlik anlaşmaları için müzakere yaptığı bölgelerdeki Gülen Horizon okullarının kontrolünü devir alabilmesi için lobi faaliyetleri yürüttüğü (SCF, 2018) ve bunun aslında yardım projelerinin hayata geçebilmesi için bir ön koşul olarak kullanıldığı da belirtilmelidir (Ayrıca bkz. Angey 2018).

3. Bölüm – Türkiye'nin Barış İnşası Sicilini Yeniden Düşünmek ve Öneriler

Girişimlerinin ilk döneminde, Türkiye tıpkı OECD, NATO ve AB üye ülkeleri gibi kalkınma ve barış inşa süreçlerinde sorumluluk üstlenmeyi hedefliyordu. Bu sayede bölgesel ve küresel alanda sözü geçen güçlü bir aktör statüsüne kavuşmak istedi.

Bu hedef ve daha geniş anlamda Türkiye'nin dış politika yönelimi, geçtiğimiz on yılda gözle görülür bir şekilde değişti. Bu değişikliğe giden süreçte etkili olan bazı faktörleri tanımlamak mümkün:

- ABD'nin küresel olarak daha az aktif rol oynaması, AB'nin içe dönük bir siyasi çizgi izlemesi ve ayrıca revizyonist bir güç olarak Rusya'nın ve küresel bir kalkınma aktörü olarak Çin'in ortaya çıkışı dahil olmak üzere bir dizi küresel sistemik dönüşüm meydana geldi.
- Başta Arap Baharı olmak üzere bölgede derin değişiklikler gerçekleşti. Bir yanda Müslüman Kardeşler'i tehdit olarak gören Suudi Arabistan ve BAE, diğer yanda onu destekleyen Türkiye ve Katar arasında bölgesel kutuplaşmalar gelişti.
- Türkiye'de 2013 Gezi protestoları, 2016'daki darbe girişimi ve Türkiye'nin AB'den ısrarla dışlanması dahil olmak üzere iç zorluklar yaşandı.

Bu faktörler, Türkiye'nin otoriterliğe dönüşüne ve rejim güvensizliğine katkıda bulundu ve bu da güvenlik ve istikrar kavramlarının dönüşümü üzerinde etkili oldu. Güvenlik ve istikrar gibi öncelikler ülkenin işbirliği alanları, rekabet ve çatışmaya yönelik stratejik değerlendirmelerini ve tutumlarını yönlendiriyor.

Bu yeni uluslararası ve yerel iklim, Türkiye'nin yöneticilerini uluslararası alanda daha iddialı olmaya teşvik etmiş ve dış politika ve barış inşa girişimlerinde elde edilen başarılarını iç politikaya hizmet eden faktörler olarak değerlendirmeye sevk etmiştir.

Türkiye'nin dış politikasında işbirliği alanlarını genişletmesi, barış inşası ve kalkınma projelerindeki başarısı, geçmişten gelen bir sömürgecilik tecrübesi ve tarihi olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu, onun sömürgecilik karşıtı bir söylemi geliştirip dile getirmesine ve genellikle ana akım, Batılı yaklaşımların dayattığı koşullardan arındırılmış yardım ve kalkınma paketleri sunmasına izin vermiştir. Ankara, kendisini Güney-Güney işbirliğini benimseyen alternatif bir aktör olarak inandırıcı bir şekilde sunmakta ve 'Afrika sorunlarına Afrika çözümlerini teşvik etme' fikrini önemsediğini göstermektedir (Donelli, 2018, s.65). Ayrıca Türkiye, Müslüman bölgelerde ve toplumlarda Türk çıkarları için lobi yapabilecek İslami ağlar geliştirmektedir.

Türkiye'nin barış inşası politikaları, ülkenin yeni başkanlık sisteminin kişisel karakterinin yanı sıra ülkenin yönetici kadrolarının birbiriyle bağlantılı siyasi ve ekonomik çıkarları tarafından giderek daha fazla şekilleniyor. Bu bağlamda, barış inşası daha hesapçı, güç ve çıkar odaklı ve genellikle değişkenlik gösterebilen bir hale gelmiş durumda. Bu, diyalog ve güven inşası için fırsat arayan ve çatışmayı dönüştürme vizyonuyla bağdaşmayan bir yaklaşım.

Somali, Libya, Suriye ve Türkiye'nin özellikle son on yılda Doğu ve Batı Afrika'nın geri kalan bölgelerindeki varlığına daha yakından bakıldığında şu noktalar öne çıkıyor:

- Türkiye'nin barış inşası stratejisi, farklı devlet kurumları ve bölümleri koordinasyon-suz olarak faaliyet gösterdiğinden, hem 'liberal' hem de 'liberal olmayan' barış inşa araçlarından yararlanmışır. Bu strateji, kalıcı barışı tesis etmekten ziyade çatışmayı sınırlamaya genel bir vurgu yaparak, şiddet içeren, askerileştirilmiş ve kapsayıcı olmayan yöntemlerin kullanımıyla giderek daha fazla karakterize ediliyor.
- Türkiye'nin MENA bölgesi ve Afrika'da tercih ettiği angajman şekli, Suriye örneğinde olduğu gibi ikili anlaşmalar ve hatta tek taraflı müdahalelerdir. Bu, insani ve kalkınma yardımı, ticaret, güvenlik geliştirme ve istikrar angajmanı sayesinde ve zaman zaman diyalog ve barışı teşvik etmeyi içeriyor. Bu yaklaşım ve temel olarak içerdiği barış anlayışı Türkiye'nin Batılı müttefiklerinden farklılık göstermektedir. Şiddet ve yapıcı katılım arasındaki denge, Ankara'nın güvenliğine ve rekabetle ilgili bölgesel kaygılara bağlıdır. Ankara barışı genellikle mevcut çatışmaları kontrol altına almak olarak anlıyor ve demokratikleşme ve insan haklarının korunması arayışından sistematik olarak ayrıştıyor. Ancak bu hedefler Batılı barış inşasına ilişkin yaklaşımların (her zaman fiili uygulamalarda olmasa da) doğasında vardır.
- Türkiye'nin özellikle Somali ve Libya'da yürüttüğü insani yardım projelerinde yerel katılıma yönelik bir miktar ilgi mevcut olmakla beraber, baskın model, askeri ve güvenlik güçlerine odaklanan eğitim ve işbirliğinin yanı sıra hükümetle bağları olan Türk girişimcilere fayda sağlayan büyük altyapı çalışmalarının üstlenilmesini içeriyor.
- Türkiye, Afrika Boynuzu'ndaki üç kırılgan devlette—Somali, Sudan ve Etiyopya—arabuluculuk faaliyetleri sürdürmüş ancak karışık sonuçlar elde etmiştir. Sudan ve Güney Sudan arasında arabuluculuk için niyet edilen girişimler ivme kazanamadı. Bununla birlikte, Ankara'nın bölgesel İslami hareketlerle bağlantısı ve ticaret, yatırım ve askeri işbirliği paketleri, kırılgan devletlerin bulunduğu bir bölgede umut verici bir araçtır. Bu, Türkiye'yi Boynuz ve Sahel'de yeniden arabuluculuk yapmaya sevk edebilir.
- Türkiye çatışmalara müdahale ederken genellikle taraflara eşitlik ilkesi ile hareket etmemiş veya toplum içerisinde farklı tepkilere sebep olmuştur. Türkiye'nin desteği ve yardımı yerel siyasete müdahale etmek adına alet edilmiş ve Türkiye'nin askeri, siyasi ve ekonomik çıkarlarını desteklemeye daha istekli olan yerel siyasi aktörleri desteklemek için araçsallaştırılmıştır.
- Türkiye'nin mevcut barışı inşa stratejilerinin, Türkiye'nin işbirliği yaptığı veya arabuluculuk çabalarında bulunduğu ülkelerde bazı yapıcı olmayan etkiler doğurduğunu tespit etmek mümkün. Teknik yardımın yanı sıra bilgi transferine yönelik projeleri (özellikle askeri ve güvenlik güçlerinin eğitimi) askeri, siyasi ve ekonomik bağımlılığın yanı sıra kurumsal sorunlara da yol açabilmektedir.

- Doğu Akdeniz ve Afrika da dahil olmak üzere MENA bölgesinde nüfuz kazanma girişimlerinde bulunan Ankara, istikrarsızlaştırmayla sonuçlanan farklı barış ve güvenlik yaklaşımları nedeniyle bazı Batılı ve Arap devletleriyle (bkz. Tablo 6) gergin ilişkiler geliştirmiş ve böylece vekalet savaşlarını tetiklemiştir. Türkiye ve Katar Mısır, Suudi Arabistan ve BAE ile rekabet ederken, Ankara da etkisini Fransa'nın zararına Libya ve Sahel'de genişletmeye çalıştı. Türkiye'nin Afrika'da daha güneye, Sahel'e ve (birçok devletin kırılgan olduğu ve cihatçı ayaklanmalar ve saldırılarla karşı karşıya olduğu) Batı Afrika'ya yaptığı girişimler, Türkiye'nin NATO ve AB müttefiklerini, gerilimli durumu ve onların güvenlik algılarına meydan okuyan anti-sömürgeci söylemleri nedeniyle alarmla geçirdi. Örneğin, Türkiye'nin Fransa'ya karşı rekabetçi duruşu, Fransa'nın Sahel'deki konumunu ve varlığının meşruiyetini zayıflatı ve oradaki eski sömürgeci gücün yerini almak için hızla hareket eden Türkiye'ye de Rusya'ya da fayda sağladı. Bu arada Ankara, Moskova ile benim 'yönetilen rekabet' olarak adlandırdığım dinamik içerisinde yer aldı. Yani, Türkiye ve Rusya'nın hedefleri çoğu zaman çatışmalı olmasına rağmen, bu yine de farklı çıkarlar veya barış adına farklı vizyonları olan diğer devletleri dışlayan ve çatışmayı kontrol altına alma yolları tasarlama konusundaki ortak kararlılıklarını baltalamadı (bkz. Tablo 6).
- Ankara, altyapı ve kalkınma projelerine ve Batılı müttefiklerinin desteklediği çok taraflı girişimlere katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, belirli koşullar altında Avrupa ülkelerinin yürüttüğü barış inşası ve barışı sağlama projelerinde Türkiye'nin değerli bir ortak haline gelmesini, Avrupa'nın sömürgecilik tarihi de engellemektedir.
- Batılı politika yapıcılarının çabaları Türkiye'nin demokratikleşmesini teşvik etmek ve Türkiye'yi Batılı kurumlarla aşamalı olarak yeniden entegre etmek üzerinde yoğunlaşmalıdır. Bununla eş zamanlı olarak, ortak barış ve güvenlik vizyonlarını canlandırabilecek ve mevcut gerilimleri işbirliğine dönüştürebilecek çok taraflı girişimlere dahil olmaya teşvik etmek yolunda Türkiye ile diyaloga dayanan ilişkiler desteklenmelidir.

Tablo 6: Katılım Sahalarına Göre Türkiye'nin Ana Rakipleri

Kaynakça

Ağlarci, M., 2020. 'Turkey to send medical aid to Niger, Chad.' *Anadolu Agency*. Available at: <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-to-send-medical-aid-to-niger-chad/1879656>

Al-Jazeera, 2021. 'Erdogan backs Peaceful Resolution to Ethiopia's Tigray Conflict,' *Al-Jazeera*. Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2021/8/18/erdogan-offers-to-mediate-end-to-ethiopias-tigray-conflict>

Al-Jazeera, 2020. 'Egypt seeks "Urgent Clarification" over GERD Rising Water Levels,' *Al-Jazeera*. Available at: <https://www.aljazeera.com/news/2020/07/egypt-seeks-urgent-clarification-gerd-rising-water-levels-200716060332700.html>

Ahmed, G., 2021. 'Far from a Benefactor, the Turkish Government is Exploiting Somalia's Fragility,' *Middle East Institute*. Available at: <https://www.mei.edu/publications/far-benefactor-turkish-government-exploiting-somalias-fragility>

Al-Tamimi, A., 2018. 'In Syria, It's either Reconciliation or Annexation,' *The American Spectator*.

Armstrong, H., 2021. 'Turkey in the Sahel,' *International Crisis Group*. Available at: <https://www.crisisgroup.org/africa/sahel/turkey-sahel>

Amin, M., 2018. 'Suakin: "Forgotten" Sudan Island becomes Focus for Red Sea Rivalries,' *Middle East Eye*. Available at: <https://www.middleeasteye.net/news/suakin-forgotten-sudanese-island-becomes-focus-red-sea-rivalries>

Amnesty International, 2018. 'Syria: Turkey must Stop Serious Violations by Allied Groups and its own Forces in Afrin,' *Amnesty International*. Available at: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/08/syria-turkey-must-stop-serious-violations-by-allied-groups-and-its-own-forces-in-afrin/>

Andolu Agency, 2021. 'Turkey Agreed to Strengthen Unification of South Sudanese Forces,' *Daily Sabah*. Available at: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-agreed-to-strengthen-unification-of-south-sudanese-forces>

Angey, G., 2018. 'The Gülen Movement and the Transfer of a Political Conflict from Turkey to Senegal,' *Politics, Religion & Ideology* 19(1): pp. 53–68.

Aydin, M., 2000. 'Determinants of Turkish Foreign Policy: Changing Patterns and Conjunctions During the Cold War,' *Middle Eastern Studies* 36(1): pp. 103–39.

Balcı, A. and Miş, N., 2008. 'Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?' *Turkish Studies* 9(3): pp. 387–406.

Balta, E., & Özel, S., 2021. 'Turkey's Foreign Policy: Opportunities and Constraints in a New Era,' *Social Research: An International Quarterly* 88(2): pp. 539–60.

Barnett, M., 2011. *Empire of Humanity: A History of Humanitarianism*. Ithaca: Cornell University Press.

Bearak, M., Kelly, M., Lee, J.S., 2022. 'How Ethiopia used a Turkish Drone in a Strike that Killed Nearly 60 Civilians,' *The Washington Post*. Available at: <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2022/ethiopia-tigray-dedebit-drone-strike/>

Cafiero, G., 2021. 'What's next for US Syria Policy as Assad Consolidates Power?,' *Responsible Statecraft*. Available at: <https://responsiblestatecraft.org/2021/06/08/whats-next-for-us-syria-policy-as-assad-consolidates-power/>

Carey, H. (ed.), 2020. *Peacebuilding Paradigms: The Impact of Theoretical Diversity on Implementing Sustainable Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.

Daily Sabah with AA, 2021. 'Tukey Promise to Stand by Sudan as Leaders Vow to Enhance Ties,' *Daily Sabah*. Available at: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-promises-to-stand-by-sudan-as-leaders-vow-to-enhance-ties>

Davutoğlu, A., 2001. *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. Istanbul: Kure Yayınları.

Donelli, F., 2018. 'The Ankara Consensus: The Significance of Turkey's Engagement in Sub-Saharan Africa, Global Change,' *Peace & Security* 30(1): pp. 57–76.

Duran, B., 2013. 'Understanding the AK Party's Identity Politics: A Civilizational Discourse and its Limitations,' *Insight Turkey* 15(1): pp. 91–109.

Durmaz, M., 2022. 'Analysis: Did the French Mission in Mali Fail?,' *Al-Jazeera*. Available at: <https://www.aljazeera.com/features/2022/2/18/despite-macrons-denials-did-the-french-mission-in-mali-fail>

El Deeb, S., 2018. 'Blurring the Border, Turkey Deepens Roots in Northern Syria,' *AP News*. Available at: <https://apnews.com/article/3adcaa2b9b214465bb9e61d8427ab774>

Ekathimerini News, 2018. 'Turkish Defense Minister Accuses Greece of Violating Libyan Continental Shelf,' *Ekathimerini*. Available at: <https://www.ekathimerini.com/news/234574/turkish-defense-minister-accuses-greece-of-violating-libyan-continental-shelf/>

Enab Baladi, 2018. 'From Afrin to Jarabulus: A Small Replica of Turkey in the North,' *Enab Baladi*. Available at: <https://english.enabbaladi.net/archives/2018/08/from-afrin-to-jarabulus-a-small-replica-of-turkey-in-the-north/>

Fehim, T., 2020. 'Turkey's Militarized Africa Opening Fuels Influence Wars,' *Al-Monitor*. Available at: <https://www.al-monitor.com/originals/2020/08/turkey-africa-opening-fuels-cloud-wars-libya-somalia-niger.html>

France24, 2020. 'Macron Blames Russia and Turkey for Bolstering Anti-France Sentiment in Africa,' *France24*. Available at: <https://www.france24.com/en/france/20201120-macron-blames-russia-and-turkey-for-bolstering-anti-french-sentiment-in-africa>

France24, 2020. 'Syrian Rebel and Regime Forces now Fight in Libya,' *France24*. Available at: <https://www.france24.com/en/20200519-syrian-rebel-and-regime-forces-now-fight-in-libya>

France24, 2019. 'Why does Turkey Seek a Greater Role in War Torn Libya?,' *France24*. Available at: <https://www.france24.com/en/20191222-why-does-turkey-seek-a-greater-role-in-war-torn-libya>

France24, 2018. 'In Syria's Rebel North, Turkey Deepens Roots, Spreads Influence,' *France24*. Available at: <https://www.france24.com/en/20181029-syrias-rebel-north-turkey-deepens-roots-spreads-influence>

France24, 2018. 'Turkey Announces \$5 million for Sahel Anti-Jihadist Force,' *France24*. Available at: <https://www.france24.com/en/20180301-turkey-announces-5m-sahel-anti-jihadist-force>

Haid, H., 2018. 'Turkey's Gradual Efforts to Professionalize Syrian Allies,' *Carnegie Endowment for International Peace*. Available at: <https://carnegieendowment.org/sada/77637> (accessed 14 March 2022).

Harchaoui, J., 2020. 'The Libyan Civil War is About to Get Worse,' *Foreign Policy*. Available at: <https://foreignpolicy.com/2020/03/18/libyan-civil-war-about-get-worse/>

Human Rights Watch, 2014. 'Under Kurdish Rule: Abuses in PYD-run Enclaves of Syria,' *Human Rights Watch*. Available at: <https://www.hrw.org/report/2014/06/19/under-kurdish-rule/abuses-pyd-run-enclaves-syria>

Imai, K. 2017. *The Possibility and Limit of Liberal Middle Power Policies. Turkish Foreign Policy toward the Middle East during the AKP Period (2005-2011)*. Lanham, MD

Karam, F., 2021. 'Turkish Electricity Company Expands Rapidly in Northwest Syria,' *Asharq Al-Awsat*. Available at: <https://english.aawsat.com/home/article/3067306/turkish-electricity-company-expands-rapidly-northwest-syria>

Kayaoglu, B., 2020, 'Libya is Only a Small part of Turkey's Ambitious Africa Overture,' *Al-Monitor*. Available at: <https://www.al-monitor.com/originals/2020/01/turkey-egypt-libya-is-small-part-of-ankara-africa-overture.html>

Kiliç, R., 2009. 'Turkey and the Alliance of Civilizations: Norm Adoption as a Survival Strategy,' *Insight Turkey* 11(3): pp. 57-75.

Kızılaslan, M., 2021. 'How Turkey's Approach to Africa Differs from the West and China,' *TRT World*. Available at: <https://www.trtworld.com/magazine/how-turkey-s-approach-to-africa-differs-from-the-west-and-china-50901>

Koparan, O., and Tok L., 2018. 'Turkey to Open Post Office in Liberated Afrin, Syria,' *Anadolu Agency*. Available at: <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkey-to-open-post-office-in-liberated-afrin-syria/1309840>

Middle East Monitor, 2020. 'Analysis: Turkey Forges Military Pact with Niger, Libya's Neighbour,' *Middle East Monitor*. Available at: <https://www.middleeastmonitor.com/20200725-analysis-turkey-forges-military-pact-with-niger-libyas-neighbour/>

Murinson, A. 2006. 'The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy,' *Middle Eastern Studies*, 42(6): pp. 945-64.

Reuters Staff, 2021. 'Malian Police Disperse Protest Against French Military Presence,' *Reuters*. Available at: <https://www.reuters.com/article/uk-mali-security-france-idUSKBN29Q0SG>

Oniş, Z., 2001. 'Turkey and Post-Soviet States: Potential and Limits of Regional Power Influence,' *Middle East Review of International Affairs* 5(2).

Öniş, Z., 2015. 'Monopolising the Centre: The AKP and the Uncertain Path of Turkish Democracy,' *The International Spectator* 50(2): pp. 22-41.

Öniş, Z. & Yilmaz, Ş., 2009. 'Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey During the AKP Era,' *Turkish Studies* 10(1): pp. 7–24.

Robinson, C.D., 2021. 'Somalia must Replace its Military and Security Chiefs,' *The Defense Post*. Available at: <https://www.thedefensepost.com/2021/06/18/somalia-must-replace-military-chiefs/>

Stockholm Center for Freedom, 2018. 'Erdoğan's Islamist Maarif Foundation Pushes Further to Replace Gülen Science Schools in Africa,' *Stockholm Center for Freedom*. Available at: <https://stockholmcfr.org/erdogans-islamist-maarif-foundation-pushes-further-to-replace-gulen-science-schools-in-africa/>

Schmauder, A., Soto-Mayor, G., & Goxho, D., 2020. *Strategic Missteps: Learning From a Failed EU Sahel Strategy*. Italian Institute for International Political Studies (ISPI).

Sofos, S., 2022. *Turkish Politics and The People: Mass Mobilisation and Populism*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Syrian Observatory for Human Rights, 2021. 'Demographic Change: At Turkish Government's Orders, the Syrian National Coalition Attempt to Attract Supporters to Back up Projects in Afrin,' *Syria HR*. Available at: <https://www.syriahr.com/en/211555/>

Tastekin, F., 2014. 'Turkey, Qatar Strengthen Economic Ties,' *Al-Monitor*. Available at: <https://www.al-monitor.com/originals/2014/05/turkey-qatar-economic-ties-strengthen.html> (accessed 14 March 2022).

The Horn Podcast, 2021. 'Somalia's Dangerous Impasse,' *The Horn Podcast* S2: Episode 17. Available at: <https://podcasts.apple.com/us/podcast/s2-episode-17-somalias-dangerous-impasse/id1481350176?i=1000520263905>

The Independent, 2021. 'Turkey Offers to Mediate between Ethiopia and Sudan,' *The Independent via AP News Wire*. Available at: <https://www.independent.co.uk/news/turkey-recep-tayyip-erdogan-ethiopia-abi-yahmed-sudan-b1904829.html>

Tol, G., 2011. 'Erdogan's Arab Spring Tour,' *Middle East Institute*. Available at: <https://www.mei.edu/publications/erdogans-arab-spring-tour>

Torbakov, I., 2005. 'Turkey and Post-Soviet Eurasia: Seeking a Regional Power Status,' *Insight Turkey* 7(2): pp. 115–27.

Turkey MFA, 2021. 'Turkey-Africa Relations,' *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*. Available at: <https://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa> (accessed 14 March 2022).

Tziarras, Z., 2022. *Turkish Foreign Policy: The Lausanne Syndrome in the Eastern Mediterranean and Middle East*. Cham: Springer Briefs in International Relations.

Wintour, P., 2020. 'Turkish Troops Deploy to Libya to Prop up Embattled Government,' *The Guardian*. Available at: <https://www.theguardian.com/world/2020/jan/05/turkish-troops-deploy-to-libya-to-prop-up-embattled-government>

Yüksel, E., & van Veen, E., 2019. *Turkey in Northwestern Syria: Rebuilding Empire at the Margins*. Clingendael Institute.

LSE Orta Doğu Merkezi Calismalari Serisi

Abdelrahman, Maha, 'Social Movements and the Question of Organisation: Egypt and Everywhere', *LSE Middle East Centre Paper Series* 8 (September 2015).

Abdolmohammadi, Pejman, 'The Revival of Nationalism and Secularism in Modern Iran', *LSE Middle East Centre Paper Series* 11 (November 2015).

Al-Ali, Nadje and Tas, Latif, 'Dialectics of Struggle: Challenges to the Kurdish Women's Movement', *LSE Middle East Centre Paper Series* 22 (March 2018).

Alhashel, Bader S. and Albader, Sulaiman H., 'How do Sovereign Wealth Funds Pay their Portfolio Companies' Executives? Evidence from Kuwait', *LSE Middle East Centre Paper Series* 24 (June 2018).

Al-Kaisy, Aida, 'Disinformation in Iraqi Media', *LSE Middle East Centre Paper Series* 55 (October 2021).

Alkazemi, Mariam, 'Regulation of Healthcare Advertisements: Comparing Media Regulation of the Pharmaceutical Industry in Kuwait and the GCC', *LSE Middle East Centre Paper Series* 23 (April 2018).

Alkhudary, Taif, Abdul Ridah, Marwa, Abed, Anfal and Kabashi, Amal, 'Challenging Narratives of 'Fate and Divine Will': Access to Justice for Gender-Based Violence in Iraq', *LSE Middle East Centre Paper Series* 57 (December 2021).

Al-Mawlawi, Ali and Jiyad, Sajad, 'Confusion and Contention: Understanding the Failings of Decentralisation in Iraq', *LSE Middle East Centre Paper Series* 44 (January 2021).

Al-Najjar, Abeer, 'Public Media Accountability: Media Journalism, Engaged Publics and Critical Media Literacy in the MENA', *LSE Middle East Centre Paper Series* 35 (June 2020).

Al-Rasheed, Madawi, 'Divine Politics Reconsidered: Saudi Islamists on Peaceful Revolution', *LSE Middle East Centre Paper Series* 7 (May 2015).

Al-Rasheed, Madawi, 'Is it Always Good to be King? Saudi Regime Resilience after the 2011 Arab Popular Uprisings', *LSE Middle East Centre Paper Series* 12 (December 2015).

Al-Sarihi, Aisha, 'Prospects for Climate Change Integration into the GCC Economic Diversification Strategies', *LSE Middle East Centre Paper Series* 20 (February 2018).

Al-Jaffal, Omar and Khalaf, Safaa, 'Basra Governorate: A Locality in Crisis – Local Government Crisis and Conflict with the Federal Government', *LSE Middle East Centre Paper Series* 49 (May 2021).

Al-Jaffal, Omar and Khalaf, Safaa, 'Basra is Burning: The Protests in Basra Governorate: 2018–20', *LSE Middle East Centre Paper Series* 54 (October 2021).

Al-Rubaie, Azhar, Mason, Michael and Mehdi, Zainab, 'Failing Flows: Water Management in Southern Iraq', *LSE Middle East Centre Paper Series* 52 (July 2021).

Anderson, Charles, 'Will the Palestinian Peasantry Please Stand Up? Towards a New History of British Rule in Palestine, 1917–36', *LSE Middle East Centre Paper Series* 10 (November 2015).

Ansari, Ali, 'Iran's Eleventh Presidential Election Revisited: The Politics of Managing Change', *LSE Middle East Centre Paper Series* 17 (November 2016).

Azmeh, Shamel, 'The Uprising of the Marginalised: A Socio-Economic Perspective of the Syrian Uprising', *LSE Middle East Centre Paper Series* 6 (November 2014).

Azmeh, Shamel and Elshennawy, Abeer, 'North Africa's Export Economies and Structural Fragility: The Limits of Development through European Value Chains', *LSE Middle East Centre Paper Series* 42 (December 2020).

Bardawil, Fadi, 'Theorising Revolution, Apprehending Civil War: Leftist Political Practice and Analysis in Lebanon (1969–79)', *LSE Middle East Centre Paper Series* 16 (October 2016).

Beinin, Joel, 'Political Economy and Social Movement Theory Perspectives on the Tunisian and Egyptian Popular Uprisings in 2011', *LSE Middle East Centre Paper Series* 14 (January 2016).

Colombo, Silvia and Voltolini, Benedetta, 'The EU's Engagement with 'Moderate' Political Islam: The Case of Ennahda', *LSE Middle East Centre Paper Series* 19 (July 2017).

De Smet, Brecht, 'The Prince and the Minotaur: Egypt in the Labyrinth of Counter-Revolution', *LSE Middle East Centre Paper Series* 36 (June 2020).

Dionigi, Filippo, 'The Syrian Refugee Crisis in Lebanon: State Fragility and Social Resilience', *LSE Middle East Centre Paper Series* 15 (February 2016).

Freer, Courtney, 'Rentier Islamism: The Role of the Muslim Brotherhood in the Gulf', *LSE Middle East Centre Paper Series* 9 (November 2015).

Freer, Courtney and Kherfi, Yasmine, 'Whose Story? Narratives of Nationalism in Heritage Production of the Arabian Peninsula', *LSE Middle East Centre Paper Series* 39 (August 2020).

Gotts, Isadora, 'The Business of Recycling War Scrap: The Hashd al-Sha'abi's Role in Mosul's Post-Conflict Economy', *LSE Middle East Centre Paper Series* 34 (May 2020).

Hamilton, Alexander, 'The Political Economy of Economic Policy in Iraq', *LSE Middle East Centre Paper Series* 32 (March 2020).

Hamilton, Alexander, 'Is Demography Destiny? The Economic Implications of Iraq's Demography', *LSE Middle East Centre Paper Series* 41 (November 2020).

Hinnebusch, Raymond, 'Syria-Iraq Relations: State Construction and Deconstruction and the MENA States System', *LSE Middle East Centre Paper Series* 4 (October 2014).

Jabar, Faleh A., 'The Iraqi Protest Movement: From Identity Politics to Issue Politics', *LSE Middle East Centre Paper Series* 25 (June 2018).

Jackson-Preece, Jennifer and Bhambra, Manmit, 'In-Between Identities and Cultures: Ms. Marvel and the Representation of Young Muslim Women', *LSE Middle East Centre Paper Series* 50 (May 2021).

Jawad, Saad, 'The Iraqi Constitution: Structural Flaws and Political Implications', *LSE Middle East Centre Paper Series* 1 (November 2013).

Jiyad, Sajad, 'Protest Vote: Why Iraq's Next Elections are Unlikely to be Game-Changers', *LSE Middle East Centre Paper Series* 48 (April 2021).

Kaya, Zeynep, 'Gender and Statehood in the Kurdistan Region of Iraq', *LSE Middle East Centre Paper Series* 18 (February 2017).

Khalil, Heba M., 'Revolution in Parallel Times: An Egyptian Village's Lived Revolution', *LSE Middle East Centre Paper Series* 46 (March 2021).

Leone, Tiziana, Hammoudeh, Weeam, Mitwali, Susan, Lewis, David, Kafri, Rawan, Lin, Tracy, Giacaman, Rita and Coast, Ernestina, 'Redefining Deprivation in a Conflict Area: Learning from the Palestinian Experience Using Mixed Methods', *LSE Middle East Centre Paper Series* 47 (March 2021).

Mabry, Ruth, 'Urbanisation and Physical Activity in the GCC: A Case Study of Oman', *LSE Middle East Centre Paper Series* 21 (February 2018).

Mason, Michael, Dajani, Muna, Fakher Eldin, Munir and Tesdell, Omar, 'The Occupied Jawlan: An Online Open Curriculum', *LSE Middle East Centre Paper Series* 58 (December 2021).

Maghazei, Malihe, 'Trends in Contemporary Conscious Music in Iran', *LSE Middle East Centre Paper Series* 3 (June 2014).

Manby, Bronwen, 'Preventing Statelessness among Migrants and Refugees: Birth Registration and Consular Assistance in Egypt and Morocco', *LSE Middle East Centre Paper Series* 27 (June 2019).

Mossallam, Alia, 'Strikes, Riots and Laughter: Al-Himamiyya Village's Experience of Egypt's 1918 Peasant Insurrection', *LSE Middle East Centre Paper Series* 40 (December 2020).

Muhanna-Matar, Aitemad, 'New Trends of Women's Activism after the Arab Uprisings: Redefining Women's Leadership', *LSE Middle East Centre Paper Series* 5 (November 2014).

Roberts, Hugh, 'The Calculus of Dissidence: How the Front des Forces Socialistes Became what it is', *LSE Middle East Centre Paper Series* 26 (October 2018).

Robin-D'Cruz, Benedict, 'The Social Logics of Protest Violence in Iraq: Explaining Divergent Dynamics in the Southeast', *LSE Middle East Centre Paper Series* 53 (August 2021).

Saleem, Zmkhan Ali and Skelton, Mac, 'Assessing Iraqi Kurdistan's Stability: How Patronage Shapes Conflict', *LSE Middle East Centre Paper Series* 38 (July 2020).

Sayigh, Yezid, 'Praetorian Spearhead: The Role of the Military in the Evolution of Egypt's State Capitalism 3.0', *LSE Middle East Centre Paper Series* 43 (January 2021).

Sirri, Omar, 'Destructive Creations: Social-Spatial Transformations in Contemporary Baghdad', *LSE Middle East Centre Paper Series* 45 (February 2021).

Toffano, Priscilla and Yuan, Kathy, 'E-Shekels Across Borders: A Distributed Ledger System to Settle Payments Between Israel and the West Bank', *LSE Middle East Centre Paper Series* 28 (April 2019).

Tripp, Charles, 'Battlefields of the Republic: The Struggle for Public Space in Tunisia', *LSE Middle East Centre Paper Series* 13 (December 2015).

Wang, Yuting, 'Being Chinese Muslims in Dubai: Religion and Nationalism in a Transnational Space', *LSE Middle East Centre Paper Series* 33 (May 2020).

Watkins, Jessica, 'Iran in Iraq: The Limits of "Smart Power" Amidst Public Protest', *LSE Middle East Centre Paper Series* 37 (July 2020).

Watkins, Jessica, Bardan, Falah Mubarak, al-Jarba, Abdulkareem, Mahmoud, Thaer Shaker, al-Delaimi, Mahdi, al-Jassem, Abdulazez Abbas, Khalaf, Moataz Ismail and Bidewi, Dhair Faysal, 'Local Policing in Iraq Post-ISIL: Carving Out an Arena for Community Service?', *LSE Middle East Centre Paper Series* 51 (July 2021).

Watkins, Jessica, 'Satellite Sectarianisation or Plain Old Partisanship? Inciting Violence in the Arab Mainstream Media', *LSE Middle East Centre Paper Series* 11 (April 2019).

Young, Karen, 'The Emerging Interventionists of the GCC', *LSE Middle East Centre Paper Series* 2 (December 2013).

PeaceRep: Bizim Hakkımızda

PeaceRep, Edinburgh Üniversitesi merkezli bir araştırma konsorsiyumudur. Araştırmalarımız, değişen çatışma dinamikleri, değişen katılım talepleri ve çatışma ve barış/arabuluculuk/geçiş yönetimi süreçlerine küresel müdahale modellerindeki değişiklikler ışığında barış ve geçiş süreçlerini, yeniden düşündürmektedir.

PeaceRep: The Peace and Conflict Resolution Evidence Platform (Barış ve Çatışma Çözümü Kanıt Platformu)

PeaceRep.org | **peacerep@ed.ac.uk** | Twitter **@Peace_Rep_**

School of Law, University of Edinburgh, Old College, South Bridge, EH8 9YL

PeaceRep Birleşik Krallık Dışişleri, Milletler Topluluğu ve Kalkınma Ofisi (Foreign, Commonwealth & Development Office, FCDO) tarafından fonlanmaktadır.

Ortaklarımız

Bir dizi ortakla çalışıyoruz: Avusturya Barış ve Uyuşmazlık Çözümü Çalışma Merkezi (**Austrian Study Centre for Peace and Conflict Resolution**), Uzlaşma Kaynakları (**Conciliation Resources**), Edinburgh Anayasa Hukuku Merkezi (**Edinburgh Centre for Constitutional Law**), Uluslararası IDEA (**International IDEA**), Keele Üniversitesi (**Keele University**), LSE IDEAS (**LSE IDEAS**), LSE Orta Doğu Merkezi (**LSE Middle East Centre**), Queens Üniversitesi Belfast (**Queens University Belfast**) ve St Andrews Üniversitesi (**University of St Andrews**).

Yayın Editörü

Jack McGinn

Çevirmen

Burcu Özçelik

Kapak Resmi

Mogadişu, Somali'deki Türk Askeri üssü'nde açılış töreni, 30 Eylül 2017.

Resim kaynağı: REUTERS/Feisal Omar/Alamy Stock

The views and opinions expressed in this publication are those of the author(s) and do not necessarily represent those of the London School of Economics and Political Science (LSE), the Middle East Centre or the UK Foreign, Commonwealth and Development Office (FCDO). This document is issued on the understanding that if any extract is used, the author(s) and the LSE Middle East Centre should be credited, with the date of the publication. While every effort has been made to ensure the accuracy of the material in this paper, the author(s) and/or the LSE Middle East Centre will not be liable for any loss or damages incurred through the use of this paper.

The London School of Economics and Political Science holds the dual status of an exempt charity under Section 2 of the Charities Act 1993 (as a constituent part of the University of London), and a company limited by guarantee under the Companies Act 1985 (Registration no. 70527).

Middle East Centre
London School of Economics
Houghton Street
London, WC2A 2AE

-
- [LSEMiddleEast](#)
 - [lsemiddleeastcentre](#)
 - [lse.middleeast](#)
 - [lse.ac.uk/mec](#)